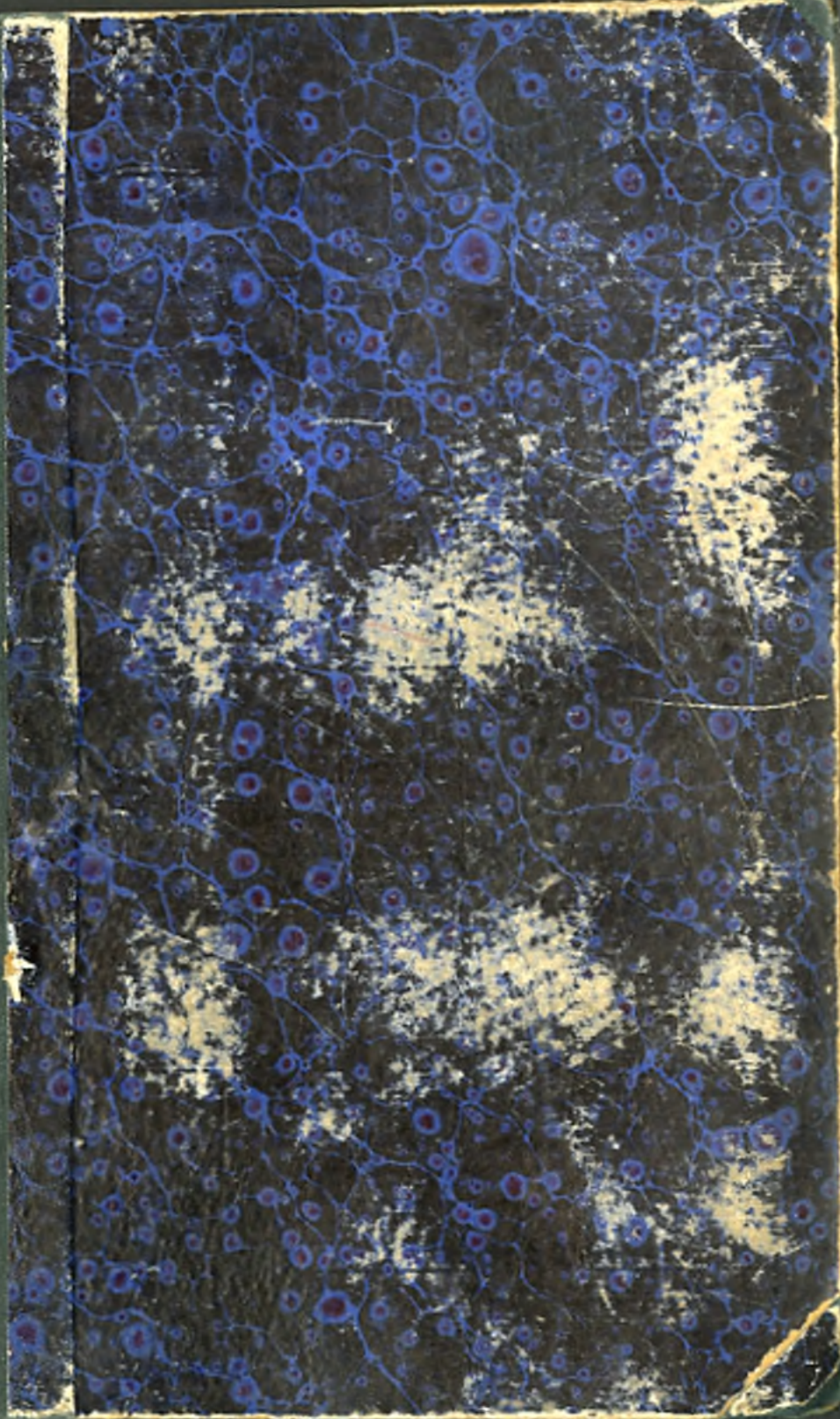

Politikai
röpiratok.

80.

BARTAL GYÖRGY BESZÉDE

a képviselőház febr. 15-diki ülésében.

A közel múltnak árnyaival, a jövőnek komoly színezetével szememben, lelkemben emelem szavamat Önök előtt. Uraim! Szavamat, mely gyenge önmagában és nem nyer nyomatékot az általam elfoglalt, de korlátoltabb hivatalos állástól, hogy sem arról a döntő kormánykörök megállapodásaira nézve, akár én, akár Önök magukat tájékozni képesek lehetnénk. Mi szóra indit, ama körülmény az egyedül, hogy önnön magamat a sokkal magasabb és ép ennél fogva függetlenebb szempontra áthelyezve, a honnét a hazának és birodalomnak viszonyai egymásmellett áttekinthetők: felismerem a szírteket, melyek politikánk láthatárát elboritják, a rést álló zátonyokat, miket a megsimúlt felszín eltakar. Nem részletezem azokat; mert kell, hogy figyelmünket az ép oly keskeny, mint mély nyílás kösse le mindenek előtt, a melyen át az Ő Főlsége által kitűzött magasztos cél: a kedélyek végső megnyugvása, az érdekek higgadt elemzése, s a jogalapok megőrzése mellett mindkét félnek önkénytes beegyezésére fektetett méltányos kiegyezésnek nagy műve megközelíthető.

Amaz eltűnt boldog időkben, midőn párttusáink megszokott tárgyait a belreformnak egyes kérdései képezték: országunk, nemzetünk ez arany korának legkiválóbb hőse, a halhatatlan Széchenyi volt az, ki hires polemiáiban, ha jól emlékszem, nem egyszer figyelemzetetett bennünket az ész és szív politikájának lényeges különbségére; intvén, hogy kizárólag amannak szózatát kövessük, emennek nyugtalanító dobbanását spártai lélekerővel leküzdjük. Senki inkább, mint ő, nem tanusítá az általa fölállított szabály tökéletes kivitelének abszolút lehetlenségét; mert a mint emberi lényünkben a szellemnek és anyagnak, szintúgy meg van gondolkozásunkban, még inkább pedig elhatározásunkban az ész és szívnek elválhatlan tényezése, mi azonban csekély véleményem szerint magának a szabálynak abstract helyes voltát nem gyengíti; ha soha

el nem érnők is, törekvéseink folytonos tárgya lehet az! De a mi-
nek szigorú követése már az egyes homogén egyéniségnek utólér-
hetlen feladat, lehet-e józanul reménykednünk, hogy ama szabályt
az érzésből fakadó intuitio után induló nagy többség, egy egész
nemzet csak főirányában is kövesse, melynek szívéből az ész-
ellenes politikai gazdálkodás pusztító rendszere a bizalomnak
ama rétegét végkép lemosta, mely egyedül bir termő erővel és kellő
melegséggel, hogy benne a nyugodtan vizsgáló észnek, a meggyőző
számításnak elhintett magvai meggyökereshessenek? lehet-e fel-
tennünk róla, hogy az eddigi ellenfélnek kezét jó hiszemmel meg-
ragadja, mely a legközelebb reánk nehezült inségben magát a kor-
mány javaslatát is megnyirbálva, szűk mértékkel, de annál bővebb
árban nyújtá a közsegélyt, és — ép akkor ragaszkodva a reánk is
jogtalanul kiterjesztett hatáskör fictiójához, a midőn mi a legszo-
morúbb valósággal megküzdeni kényszerültünk — megfosztott ben-
nünket a lehetőségtől, hogy az országos bajon országos erővel, még
pedig valószínűleg több sikerrel, kevesebb vesztegetéssel önmagunk
segítsünk? avagy lehet-e hasonló tapasztalás után csak azt várunk
a nemzet részéről, hogy az azóta épen a Lajtán túl oly meglepőn
terjedő, erősbülő kiegyezési készség rejtett indokainak bonczolgatá-
sától tartózkodva, azt a jobb belátásnak, a belső szükség spontán
érzetének, és nem inkább a kül- és belviszonyok válságos bevé-
zettlensége mellett a túlnan is naponta fenyegetőbb arányokban mu-
tatkozó anyagi vésznek rövja fel érdemül? sőt nem kell-e épen ter-
mészetesnek találunk, ha az szótlanul mutat még a legtávolabb
közelítésnek is gunyos ironiája gyanánt szolgáló olyas eljárásra,
miről a lelépett osztrák kormány, meg nem elégedve a gondos ápo-
lással, miben a nálunk elannyira perhorrescált 48-iki mozgalomnak
már első eredetében is törvénytelen szülöttjét, Horvátország elsza-
kadását, bizonyára sem egyikünk, sem másikunk javára folyton ré-
szesíté — a kedélyek pacificatiojának nemes feladatát a valódi ön-
érzethez soha nem illő kicsinyes hadjárattal felcserélve, Erdélyben
követni, a birodalmi tanács pedig ujjongó helyesléssel fogadni jónak
látott! midőn a mérséklő, transigáló octoberi elemektől megszaba-
dult, s az általa szőtt újabb zászlót vigan lobogtató bécsi cabinet
nemcsak amaz uniót, melyet épen Erdélynek akkori lángeszű fő-
papja, s a katolikus hierarchiának ez idő szerint elismert egyik
legfőbb disze 1861-ben a magyar főrendek előtt ép oly meggyőző
alapossággal mint apostoli ihlettséggel védett, hanem egyáltalában
minden historia jogot, sőt magát Ő Főlsége uralkodói akaratának

1860-iki kézírataiban foglalt ünnepélyes manifestációját is lábbal tiporva e nagy fejedelemségnek számra ugyan nem legelső, de intelligentiára és vagyonra nézve — mikre még is egyebüttl méltó súlyt vetettek — a másik kettővel együttvéve bizonyosan mérköző székelymagyar nemzetiségét politikai befolyásának jogos gyakorlatától elejteni, s e tartománynak a magyar koronához való nyolcz százados, soha még az önálló fejedelmek alatt is végkép meg nem szakított, mert épen a Habsburg házbeli királyaink által mindenkor dicsérendő erélylyel fenntartott, sőt még a nagyratörő Bethlenek és Rákóczyaktól is önkényt respectalt kapcsolatát a sebzett oroszslány trophaeait nagy vitézül fosztogató Pigmacusok bravourjával szétrepíteni merészkedett?

Nem szónoki cselfogásból hoztam fel a valóban keserű reminiscentiát, a bizalmatlanságot keltő magyarázatot, az oly élesen provokáló közjogi sértést; hanem egyes egyedül azért, mert mindhármát a legalkalmasnak vélem a célra, hogy tért engedvén az ingerült kedély legfájdalmasb húrjainak, mellettük s ha lehet felettük a haza szeretetétől átvillanyozott higgadt észnek szavát is hallassuk. Is-e en ne adja, hogy a negyedévi inség újból nemzetünkre súlyosodjék; reméljük az ellenkezőt, de tegyük föl a lehetőséget, melynek bekövetkezésétől egész vidékek lakói már a múlt évben is méltán retgették; ki az közülünk, kinek lelkiismeretét bántatlanul hagyhatná az önkényt fölmerülendő vagy az éh halállal küzdők arczairól majdan leolvasható szemrehányás, hogy önálló belkormányzatnak viszszerzésére kínákozó jelen alkalmat felhasználni, helyesebben mondva felhasználását komolyan megkísérteni, sérelmeink érzetében elmulasztottuk? avagy tartóztathat-e legkevésbé is bennünket, hogy elleneink megváltozott hangulatának kulcsát az időknek reájuk nehezülhető súlya képezi? és nem épen a körülmények kényszerítő hatalmának, az örök gondviselés eme legistenibb, mert a gyarló emberiséget a szűkkeblűség bilincseiből felszabadító, a józan ész és méltányosság dicső uralma alá terelő fegyverének köszönik-e Európa legtöbb népei az általuk élvezett politikai és vallás szabadság áldásait? helytelenítettük-e őseink önmegtágadását, kik hasonló esetekben saját sajtó érzéseiket elfojtva, főleg oda irányozák törekvéseiket, hogy a kiegyezésre kínákozó alkalmat becsülettel ugyan, de egyszersmind eszélylyel is honuk javára felhasználják, és végre birnánk-e mi kioltani a reménynek Ő Fölsége magasztos elhatározása folytán újból feléledt szikráját ugyan akkor, midőn a legfőbb kincsünket, országunk integritását folyton attentáló osztrák minis-

terium bukásával, előttünk a várva várt alkalom valahára megnyílt, hogy az Őt megillető hódoló tisztelettel, a már már kétségbe borult loyális kebelnek bátorító tudatával, eszünk és szivünk parancsolta teljes nyíltsággal szólhassunk ama fejedelemhez, ki esakis imént fényes tanúságát adá, hogy saját férfias kezében tartja az őseitől öröklött hatalmat, melylyel az őt körülvelt és irányunkban vagy elfogult, vagy épen gonoszlelkű tanácsosok elbizakodva visszaéltek?

Hisz Uraim! védeni a hazának sértett jogát, elhanyagolt érdekét; felvilágosítani az oly sokáig tévutra vezetett uralkodót a veszélyekről, mik trónt és nemzetet egyaránt környezik; a közvélemény előtt közpártolás végett kijelelni a nemcsupán jogos, hanem egyuttal méltányos, nem csak az innenső, hanem a tulsó aggályokat is megszüntető, s az elvnek sértetlen fenntartása mellett a kivitel nehézségeire is reflectáló kibontakozásnak egyedül üdvös ösvényét: elutasíthatlan kötelessége minden honpolgárnak, nekünk pedig annál inkább, mert önönmagunkat, mint a fejedelem felhívása folytán a nemzet részéről törvényes alapon megválasztott képviselőket: az ige hatalmával fölruházott, a szabadszóllás menevédjével ellátott, és az iniciatívának legnagyobb, mert a birodalomnak jövőjére kiható, egész Europa figyelmét reánk irányzó, de ép ezért a belátás, tapintat és határozottság ritka találkozását igénylő szerepével megbízott közbenjárókul, — consultatióra felkért, s az illetékes facultás által rendesen graduált orvosokul méltán tekinthetjük, kik hivatva és küldve vagyunk, hogy mindenek előtt a nemzettest kórállapotját constatálván, a gyógyítás szükségéről, lehetőségéről és modalitásairól tanácskozzunk, és elkészülve levén a betegnek fájdalmas, de méltó kitoréseire, fokozott rokon és ellenzenveire, az orvosi tudomány iránti bizalmatlanságára, gyógyszerrektóli irtózására; magunkat mindezek által tanácskozásainkban megingattatni ne engedjük; mert közös nagy célunkat: a hazának megmentését korán sem mult és jelen szenvedéseinek kiemelésével, hanem azon államgyógyszerek, biztos meghatározásával érhetjük el egyedül, mik azokat a jövőben enyhíteni, vagy végkép elenyésztetni képesek.

E hasonlatból kiindulva, ugy hiszem első teendőnk iránt nem épen örvendetes egyetértés uralkodik közöttünk: a nemzet bajai nagyok, életerejét emésztők, majdnem elviselhetlenek a szellemi és anyagi érdekek mezején egyaránt. Felesleges volna az egyes symptómákat elemezni ott, hol a közérzület oly hangosan szól; a bajon

segítenünk kell, ha lehet; és várunk csak is akkor szabad, ha a segítség a fennálló viszonyok közt lehetetlen; s az állítólagos gyógyszer, mely rendelkezésünkre áll, rosszabb magánál a nyavalyánál, és mi annak elfogadása, alkalmazása által önmagunk rendszeresen eszközölnök ama végveszélyt, melynek bekövetkezésétől a sorsnak roszban ép úgy, mint jóbani állhatatlansága némelyek —, mások szerint azonban az igazak felett örködni soha meg nem szünő isteni gondviselés még megóvhat.

* * *

A higgadt, a komolyan átgondolt kiindulásnak, mire hasonló criticus körülményekben inkább, mint valaha, utalva vagyunk, meggyőződéseim szerinti első alapföltétele: hogy szigoruan elválasszuk a célt, mit elérni óhajtunk, mindazon tényezőktől, melyeknek előállítása csak is azért szükséges, hogy amazt annál biztosabban megközelíthessük. Complicált viszonyokban, mikhez az államiak általában, különösen pedig saját honunkéi tartoznak, szükséges ezen fölül, hogy kívánalmainkat szorosán osztályozzuk; a lényegest az egyelőre mellőzhetőtől, a kivihetőt a kivihetlentől önmagunk előre elkülönítsük, és míg amazokhoz hajthatlanul ragaszkodunk, elegendő legyőzéssel bírjunk, emezeket minőségük szerint a későbbi fejleménynek fenntartani, vagy helyzetünk, erők gyengeségénél, a tőlünk nem függő, általunk emberi számítás szerint meg nem változtatható politikai constellatióknál fogva, végkép a buskomoly visszaemlékezések mellett nemes aspiratiókat is költő pia desideria-ákhoz sorozni.

Mi az tehát, mit én imádott hazámra nézve mulhatlanul elérni akarok? mihez lelkem utolsó lehelletével clannyira ragaszkodom, hogy kész vagyok inkább a benső fájdalmtól megtört tekintettel nemzetem végpusztulását szemlélni, mint annak követelésétől tágitani?

Engedjék Uraim! hogy e kérdésre, melynek kiváló hordereje előtt a személyes hiúság megnémul, a legtisztább pártszínezet elhomályosodik — egyéni felfogásom szerint, mely a javaslatba hozott válaszfeliratétól csak is az élesebb körvonalozásban, s a modus procedendire nézve különbözik — a tárgy bősége, a helyzet komolysága által igazolt részletességgel feleljek. Mert, hogy védelmükben biztosak, biztosságunkban elszántak lehessünk, minden oldalról kell, hogy meghányjuk s az opportunitás vontesövüti ütegeivel minden további halogatás nélkül azonnal fel is szereljük ama védműveket, melyek fődözete alatt sorakoznunk tanácsos, hogy az europai köz-

véleményt, nem jogalapunk már is bebizonyított kivivhatlansága, hanem a mivel mainapiglan adósak vagyunk számításaink correctnessége, politikánk ildomossága, kitűzött céljaink kivihetősége, és a birodalom elvitázhatlan érdekeivel való megegyeztetése felől idejekorán meggyőzhessük; hogy ekként saját fegyvereivel rontván az ellenfél táborára, ott és azokkal kíséreljük meg kivívni a sikert, mit a jognak szentsége, vakító fénye, a közhangulatnak kétségtelen javulása nálunk a jó ügynek megszerezni nem birt. A mily távol van tőlem az önhittség, hogy sikertüljön eltalálnom a politikai irányzatok divergentiáiból kiemelkedendő többség fölfogását; szintoly mélyen érzem a magam elé szabott földadat abbéli nehéz voltát, hogy kizárólag saját meggyőződésemet követve, avatatlan kézzel alkalmaznom, s a szerintem fölmerülő szükséghez képest önállóan fejlesztenem is kellend a haza nagyfiának egyes részletekben már is köztudomásra jutott nézeteit, kinek legbuzgóbb tanítványai közé számíttatni szerény közpályám mindenkori büszkesége leend; de reménylem, hogy még saját parlamenti előcsatározásunkban sem állandok egyedül, és hogy előadásom, az ellenkező nézetekkel surlódvá, a hasonirányuakkal csatlakozva, a nemzeti akarat végleges megállapodásához, végkép ki nem válandó alkatrészt gyanánt szolgálánd.

Egész leplezetlen nyíltsággal kijelentem tehát Önök előtt, hogy én a 61-iki országgyűlés programjához: az 1848-ban szentesített törvények kötelező erejének és a *pragmatica sancti*óból szintügy, mint minden azóta keletkezett alaptörvényeinkből kifolyó personalis unió elvének elismeréséhez korán sem a méltányos kiegyenlítést gátló utógondolattal, és jelesen nem azért ragaszkodtam, mintha az utóbbit gyakorlatilag is ép oly correct alakban nyilvánulónak, vagy az előbbieket teljes életbeléptetését kivivhatónak tartanám: hanem ragaszkodtam és ragaszkodom jelenleg is azért, mert a fejedelem és népe közötti meghasonlás esetében a kölcsönös egyekedésnek kizárólag célra vezető, ugy egyik, mint másik fél legmagasb állásának, érdekeinek megfelelő bázisául csak is az i r o t t, és legvégső időkgig fejedelmi szentesítéssel ellátott törvény kötelező erejének őszinte, föltétlen elismerését hiszem és vallom alkalmazhatónak. Ugyanis: tarthat-e status-férfiti qualificatióra legkisebb igényt, ki tagadni merészli, hogy a stabilitás elve képezi a trónok biztonságának, az államélet zavartalanságának főpostulatumát? és létezik-e ennek nagyobb garantiája, mintha a közjogi transactionok hasonló esetekben a históriai jog évszázados láncolatához fűzetnek, s a kegyeletlől,

mely az egymást követő nemzedékek intézményeinek eme fokoza-
tos fejleményét önkényesen kíséri, kölcsönzik a kedélyek engesz-
telődésének, a közbejött megmásíthatlan tényekbe való benyugvásá-
nak, a régi bizalmat egyedül föléleszthető factorait? Mi költi föl
inkább a folytonos ujítgatásnak, az elhamarkodott, könnyelmű ex-
perimentálásnak ama viszketegét, melynél kontárabbat és károsab-
bat az államtudomány egyhamar nem ismer, mint a jogalapnak —
mely ha a koronás fők kegyelmének köszöni is mai eredetét,
holnap már historiaivá vált — meggondolatlan, rövidlátó mellő-
zése. A törvényességnek eme tisztelete nélkül nincsen közjogi ön-
állás; e nélkül pedig bármily szépen combinált államszervezet
örökké csak tengődő virágházi növény maradand, mit az egyik ker-
tész kénye szerint bővebb, a másik szűkebb edénybe ültethet, de
mely az idők viharaival daczoló gyökérzetre, szabadon terjeszkedő,
enyhet, ótalmat adó sűrű lombozatra, vidám és már virágzatában
is dús gyümölcsöket ígérő életerőre nem fejlődhetik soha!

Ha tehát nemzetem közjogi állásának alapjául most és min-
denkoron a jus publicumnak ama főelvét: „hogy a fejedelem és
nemzet közös akaratával hozott törvények kötelező erejét csakis
az egész nemzet törvényesen választott és historiai jogosult-
sággal bíró képviselőinek szabad beegyezése szüntetheti meg,
és ez elvben a törvényességnek sarkpontját minden kétségen fe-
lült helyezve látni ohajtom: nem czélul, hanem eszközül te-
kintem azt az emberi igények legmagasztosabbjának, a szabad
elhatározásnak, minden polgári szabadság nélkülözhetlen
előfeltételének megmentésére. Fogadja hálásan a kegyadományt,
ki szerzett joggal nem bír; az alkotmányos hazának fia előtt ér-
téktelen minden engedmény, mit saját jogosultságának árán kell
megvásárolni; és hibás, mert biztos alap nélküli, a politikai con-
venientiának minden számítása, mely azt mellőzi!

De eszköz, kegyelettel felfogott eszköz szerintem a jogfoly-
tonosság lényegének megőrzése még azon nagy czélnek elérésére
is, melynek tárgyát őseink legszentebb, mert milliók vérével
nemzedékek szenvedéseivel, országunk többszöri végpusztulásával
megvédett ereklyéje képezi. Kell-e, hogy megnevezem azt?
Van-e csak egy is közülünk, ki valójanak megrendülése nélkül
képes volna sz. István koronájának épségéről, Magyarország in-
tegritásáról, az állami existenciának öfenntartási legfőbb ösztö-
néről Ézsau tál lencséje, Egyptom husfazékai kedvéért lemondani?
Meghajolhatok az erőszak előtt; kész lehetek társországainknak,

jelesen: a nemcsak egymás közt egyesült, de europai hivatásunk fényében és viharaiiban is testvériesen megosztozott három királyságnak történelmi önállásából folyó, sőt azt meg is haladó: a velünk törvényesen uniót Erdélynek sajátos nemzeti viszonyaihoz mért, de mindenekelőtt a feudális terhek százados emléke által, a miktől főlzabadulásukat, mégis majdnem kizárólag az anyaországnak köszönhetik, folyton keserített románok méltányos követeléseit valószínű oly autonomicus intézmények megszavazására, miknél többet, tudtommal legalább, az osztrák közjog a sokkal fényesebb történelmi múlttal, sokkal fejlettebb civilizációval bíró cseh és lengyel korona tartományainak nem nyújt; kész lehetek továbbá a szoros értelemben vett Magyarország területén lakó külön nemzetiségek igényeit teljes individualis szabadság és józan municipalis autonomia alapján, de a kormányzati egységnek ama nélkülözhetlen korlátain belül kielégíteni, a melyekre a Lajtán túl oly szigorral ügyeltek, mintha ott a lengyel és ruthen, cseh és morva, szlovén és illyr kerületek elemei, és ezekkel kaczerkódó patrocíniumra érdemes egyéniségek nem is léteztek volna: míg bennünket magyarokat — kiknek megbocsáthatlan hanyagsága folytán saját fajunk nevezetes parcellái itt eltótosdottak, a mottó a román nemzetiségbe olvadtak; kiknek jogtisztellete itt a horvátok municipalis jogait, a mottó a számra bizonyosan jelentéktelen százok kiváltságait századokon keresztül respectálni meg nem szűnt — a nemzetiségek fölötti tyrannismussal vádoltak; sőt kész lehetek még e méltatlan vádak fősúlyának önéretteljes visszautasítása után, emberi és fajgyengesegeinket el nem tagadva, beismerni, hogy legutóbbi nemzeti küzdelmeinkben mi is hibáztunk, és a kölcsönös engesztelődést ez őszinte vallomással initiálni: de közjogi kapcsolatunknak, bár pillanatnyi megtörésébe beegyezni, még elhalványuló ajkaim sem fognak soha!

És ez másik oka annak, Uraim! a miért én a törvényesség betartásának amaz egyszerű, de nagy jelentőségű körvonalozását, melyet a közjognak fennebbi tétele magában foglal, ép oly nélkülözhetlennek, mint másrészt elegendőnek tartom a fejedelem és népe közötti egyezkedés megindítására. Elegendőnek azért, mert a törvények szentesítésének fejedelmi jogát a koronázástól függőnek, a ministeri ellenjegyzést épen az 1848-ki III. t. cz. 3. §-ának világos értelméből, tehát még azok előtt is, kik e törvények szoros és előleges betartását *conditio sine qua non* gyanánt fölláttani ildomosnak vélnék: csak is az executívához kötöttnek, de a törvényhozó

hatalom egyes jogcsaltn factorait, a mint azok az egész nemzethez intézett fölhívás folytán kiegészítve együtt vannak, a törvény szentségét, közjogi önállásuk, szabad elhatározásuk egyedüli kutfejéül elismerik: egymással értekezésük megkezdésére nézve semmi egyéb föltételek betöltésére kötelezetteknek nem, sőt a fölavatási diploma szövegének megállapítását illetőleg egyenesen oda-utasítottaknak tudom.

Igen is jog a van mindegyikünknek a fennálló törvények szigorú, és minden egyezkedési kísérletet megelőző életbe léptetését, a közbejött törvénytelen állapotok azonnali megszüntetését, egy szóval: a lehető legteljesebb restitutiót in integrum követelni; sőt kész vagyok még azt is beismerni, hogy ez a legegyszerűbb logicának legelső postulátuma; de követeli-e egyszersmind a hazának érdeke, hogy e jogomat mindenkoron és azonnal érvényesítsem? és ha — mint én legalább hiszem és vallom — a pusztá logicának abstractiói a jelen esetben hazám érdekeivel már azon egy okból is homlokegyenest ellenkeznek, mert azok teljes érvényesítésére hiányzik nálam, hiányzik nemzetemnél az erő: hol létezik ama törvényes megszorítás, mely engem az 1848. V. t. cz. nyomán megválasztott népképviselőt jogosan korlátozna abban, hogy hazám kiáltó érdekét, nemzetem veszélyezett fönmaradását a fájdalom! éltet, virágzást nem adó, mert az élet viszonyaitól elvonatkozó, sőt azokba nemcsak nálunk, hanem világszerte ütköző abstract logicának rideg szabályai fölé helyezve, az utóbbiakból levonható jogos követeléseim összegéhez csakis föltételelesen ragaszkodjam mind a d d i g, mig közjogunknak a 48-ki törvények folytán amúgy is gyökeresen megváltozott, s a kiütött forradalom, s ezt követte hosszas alkotmány felfüggesztés által előidézett, nagyrészt meg nem másítható viszonyokhoz alkalmazandó újabb alapjai szabad egyezkedés folytán concertálva, két oldalú szerződés alakjába foglalva, és a hitlevelének kezessége mellett, megkoronázandó királyunk esküjével szentesíthetők nem leendenek? Valjon így cselekedve nem fogok-e inkább megfelelni a helyzet nehézségének, ha a jogcontinuitás feltétlen érvényesítésére használható, és kezem irányában levő egyetlen fegyveremet fenntartom ama legvégső esetre, melyben a históriai multa, a jelen érdekkapcsolatra, a jövő kilátásaira, de mindezek felett hazánk önálló belkormányzatának teljes biztosítására fektetendő méltányos kiegyezésnek minden reménye előttünk eltűnt; és mi képesítve leendünk különben meddő óvásunkat egy értelemmel, minden

kétkedés nélkül, de a nép millióitól is visszhangozva, a közvélemény által hatványozva, és csak is ilyen mód valódi jelentőségre emelve, a concret logica szabályaihoz képest formulázni?

Forgassátok Szalaynak, és magyar Tacitusnak kora halála folytán gyászszal szegélyezett hazai történelmünk, és azzal oly szoros kapcsolatban álló ódon törvénykönyvünk lapjait; tanulmányozzátok ausztríávali összeköttetésünk válságos phasisait, és kénytelenek lesztek bevallani, hogy a salus publicának ilyszerű felfogása volt a vezéresillag, mit őseink a mult századok folytonos küzdelmeiben, közjogi tusáiban minden kétkedés nélkül követtek. Rostálja, rovogassa, ki meri, az ő concret logikájukat; én áldva borulok le poraik előtt; mert azt, hogy: „él magyar, áll Buda még“ nem egyedül az ő rendithetlen kitartásuknak, hanem egyszersmind a legviszásabb körülményekkel megalkudni, sőt azokat föl is használni tudó bölcsességüknek köszönjük.

Eszem mondja, szivem sugallja, hogy az ő kegyeletes nyomdokait viszont én is hiven követem, midőn a közjogi pactatió-
nak ama stadiumán, mely a törvényes legislatiónak megszerzésével a nemzeti becsület és országos lét legfőbb postulatumaival valósítja, immár nem a: quid juris? hanem a: quid consilii? kérdését állítom előtérbe.

A magánélet viszonyaiban szintugy, mint a közéletben semmi nem ellenkezik inkább egész valómmal, mert semmit nem tartok a sikerre nézve károsabbnak, mint az önámítást. A miért is mellőzhetlen teendőmül ismerem a feltett kérdésre adandó nehéz válasz előtt elfogulatlanul körül tekinteni helyzetünkön, vizsgálni, tanulmányozni annak gyenge, de másrészt szilárd oldalait is, és támpontul, hogy úgy mondjam várnégyszögül emezeket választva, csak saját erőnk concentrálását, bajtársaink bizalmának növelését, de egyszersmind elleneink méltányló elismerését is vélem eszközölni, midőn amazokat el nem palástolva, nyíltan bevallom. Van azonban a politikai ép ugy, mint a hadi tacticának még egy további elutasíthatlan szabálya, mely a fennebbit kiegészítve táborjárásunk második előzményeül kell, hogy szolgáljon; és ez: elleneink számának, állásának, erejének, gyengéinek kipuhatólása — szövetségeseinek elnyerése.

Valóban sajnós önámításnak, és a minek komoly megkísérlését a nemzet tőlünk méltán követeli: a sikert illetőleg fölötte merész, a jelen körülmények között kétszeresen veszélyes, mert a nyérésnek

nagyon is parányi esélyét nyújtó koczkajátéknak tartanám én, uraim, ha mi közjogunknak mereven separáló egész szervezetét az érdekek hullámzatos mezejére áthelyezni, és szemeinket ama tényállás felismerése elől elvonni kívánnók, hogy nekünk nem annyira a hódítás elvének nefastus vívmányai folytán, miket a szeptemberi cs. manifestum már is föl adott, mint inkább Európának az 1848-iki forrongással csak is constatált átalakulási processusa következtében, mely a diplomatiának régi szövetségeseit felbontá, a nélkül, hogy ujakat alakulni, megszilárdulni engedne; mely az emberiséget térben, szellemi s anyagi forgalomban egymáshoz közelíté, és feltűnő, de könnyen megmagyarázható ellentétben a kisebb nemzetiségeket túlzott ambíciójuk felköltésével végkép izolálni, kölcsönösen megrontani készül; melyben fejedelmek a legalitás, népek a legitimitás elveit csak is a szerint cultiválják, a mint azok az esetleges conventia látkörén belől érvényesíthetők, és mi széttekintve éjszak, kelet, dél és nyugotnak, nem látunk egyebet a visszas irányban mozgó és épen körülöttünk legzavarosb érdekek özönénél, miknek kiömlése, összecsapása esetén reánk nézve semmi nem bizonyosb a legkinosabb bizonytalanságnál, semmi nem világosb, minthogy mi állami cohesiónk régi tényezőitől megfosztva, anyagilag kimerülve, s mégis önerőnkre támaszkodva a köröskörül feltornyosulható veszélyekből kibontakozni, azt: a mit mi Magyarországnak nevezünk, megmenteni képesek nem leendünk! hogy, mondom, nekünk ily körülmények közt nem csupán a magyar koronához jogosultsággal bíró saját fejedelmünkkel és annak magyar kormányával van dolgunk, hanem egyszer mind a legelső sorban egyetlen le h e t ő, és mivel a vész, mely hazánkat elsodorhatja, elégséges leend arra, hogy a nemzettöredékek amaz aggregatumát is szétrobbantsa, melynek fönmaradását, jólétét, dicsőségét mi vélük egyenlően óhajtjuk, egyetlen b i z t o s szövetségünkkel: az örökös tartományok népeivel, kik előtt a közéletnek rögzös és küzdelmes, de egyuttal izmosító arenája szintén megnyílt s a birodalmi kormányval, melynek a m a z magát, ha nem is subordinált, de nem is annyira, mint ezt törvényeink megkívánják, f ü g g e t l e n kiegészítő részül vallja, tudtommal csak is azért, mert saját hazafiságának inspiratióját a törvény holt betűjének békőiba szorítani nem birta.

Az uralkodás gondjai, melyek a közös trónt környezik, fölséges Urunknak — kit nem én, de a nemzet; nem a nemzet, de Önön geniusának nemes és bátor kitörése avatott a mi jogérzetünk legelső, legloyálisabb bajnokává, — nyílt bevallása szerint nem

határozódnak Magyarország széleinél és általunk csak megkerülve, de nem megosztatva leendne a korona fényét is emelő férfias megállapodással, és ennek legszebb rugójával: az őszinte jóakarattal előnkbe terjesztett kérdéseknek nehéz oldala, ha mi azokat kizárólag magyar szempontból kívánnók tárgyalni.

Nem elbizakodásból történik, Uraim! ha sérelmeink sérelmével ilymód rögtön szembeszállani merek; bátorságom megfejtése igen egyszerű: Nem hátrányát, hanem előnyét, nem gyenge, hanem erős oldalát látom én helyzetünknek abban, hogy Ő Felségének I. m. személyét ezuttal nem az abszolút hatalom ministerei veszik körül tulnyomó, és nemzetünkre — minden irott törvényeink daczára — századokon keresztül nehezedett törvénytelen befolyással: hanem annak politikai jogokkal, és pedig önnönmagunknak nem minden hozzájárulása nélkül, felruházott egyéb népei, és ezeknek parlamenti értelemben ugyan nem felelős, de mindenesetre alkotmányos, és ennél fogva a nép akaratával számolni köteles kormánya.

Igaz, hogy nem igen volt eddig alkalmunk ez oldalról tetteleg bebizonyított jóakaratunkért, hogy ne mondjam: hálás elismerésben, hanem alkotmányos jogaink viszonyos méltánylatában részesülni; sőt ellenkezőleg a politikai kiskorúság sajnos tanuságával kelle találkoznunk, midőn a birodalmi tanács többsége önnön alkotmányának szilárdságával megegyezhetőnek vélte, hogy a közjogok eljátszásának és szben ép úgy mint erkölcsben silány theoriáját elsajátítsa. De az idők jelei már Schmerling lovag megingása előtt határozottan kedvező fordulatra mutattak; a diadal mómora a Lajtán tul józanodni, a februári charta fényoldalai a tapasztalás verőfénye előtt oszladozni, azok változatlan keresztülvitelébe, és erre alapított, nálunk desorganisáló, saját küszöbükön inkább mint valaha centralisáló, az egyenjoguságot majd tulfeszítő, majd büszkén ignoráló, legszelidebben mondvá elvtelen politikának universalis gyógytehetségébe vetett vérmes remények nemcsak lohadni, de saját helyzetünk nehézségei föltünedezni, és ennek következtében a méltányos kiegyezésnek tulnani dicső bajnokai — mert lovagiatlanok volnánk mi, ha rólok magasztaló elismeréssel megemlékezni nem sietnénk — a jobb irányt vevő közvélemény által, mindinkább támogatatni kezdének. Az esetben tehát, ha futólag vázolt, praemissáim helyesek, — s e hitemben nem ingat meg engem a szánandó fordulat, melyet az osztrák sajtó némely közlönye részéről ujból tapasztalni kényszerülve valánk, — és a magyar állam integritásának, közjogi és belkormányzati önállásunknak amaz elismerése, mely a trónbeszéd-

nek fénypontját képezi, az osztrák tartományok testvérnépeinek szabad nemzethez illő kölcsönös jogtiszteletével, és abbeli őszinte kivánságával találkozik, hogy a personális unio paizsa alatt közöttünk alakult kapcsolatot, melynek közös kifolyásait önnön magunk épen az 1848. III. t. cz. 13 §-ában a legnyitabban elismertük, teljesen szabad hozzájárulásunk fönttartásával, az idők igényeinek és mindkettőnk érdekeinek megfelelő módon szabályozni megkíséreljük, akkor, uraim! önmagától háttérbe szorult ama kérdés: vajon léteznek-e modalitások, mik az octoberi cs. diplomát vagy a februári cs. patenst előttünk acceptussá tehetnék? s előtérbe lépett, kettős nyomatékot nyert a sokkal finomabb élű, politikai eszélyességünket sokkal kényesebb próbára állító másik kérdés: vajon készeknek nyilatkoztassuk-e magunkat alaptörvényeink, és különösen a 48-ikiaknak ama módosításaira, melyek tőlünk nem egyedül a fejedelem jogos befolyásának restitúciója, a társországok valódi megnyerése, hanem a birodalom hatalmi állása, anyagi fejlődése vagy is kötelességünk és érdekünkben fekvő kettős consolidációja tekintetéből méltán követelhetők?

Egyenlő nyíltsággal, határozottsággal fogok mindkét kérdésre felelni.

Egész kiterjedésben osztom mindazokat, miket a válaszfelirati javaslat szerzője ép oly bölc s mérséklettel, mint statusférfitúi éllel ugy a febr. patensről, mint az alapjaiban reálisabb, végezeljaiban magasabb, idomitási képességében előnyösebb, de saját törvényhozásunk és executivánk hatáskörét egyaránt megszorító octoberi diplomáról mond; csak az egyet kívánom az utóbbit illetőleg megjegyezni, hogy az Ő Felségégének ugyan 1860-diki october 20-án az akkori M. udvari kancellárhoz intézett, és még a febr. patens II. §-ban is idézett l. f. kéziratában kifejezett fejedelmi szándéka nyomán — „Magyarország államjogi viszonyainak végleges rendezését“ a „törvények értelmébeni hitlevél“ kibocsátásával hozván kapcsolatba, a diaetális tractatusok utját nemhogy kizárta, hanem keletkezésének első stadiumában számításba is vette. Mindkét államokmány irányában álláspontomat ily mód constatálva:

ép oly nyílt és határozott igennel fogok az általam feltett második kérdésre válaszolni; és nemcsak beismerni, hogy vannak a 48-iki törvények betűjéből és szelleméből kifolyó közös ügyeink, miknek tárgyalására már 61-iki országgyűlésünk feliratában az esetenként való érintkezésnek ellencink részéről aligha kellőleg méltányolt, mert ha nálunk megfelelő jó akaratra

talál, a czélszerű megoldást már az első esetben megadhatott modalitását önkényt fölajánlottuk; hanem kiemelni azt: hogy ugyanezen fölratainkban valamint az előttünk fekvő javaslatban a 48-iki törvények szük keretén önnön magunk immár túl is mentünk, a mennyiben akkor, és most is készeknek nyilatkozunk azt, a mit tenünk szabad s a mit önállásunk, alkotmányos jogaink sérelme nélkül tehetünk a törvényszabta szigoru köteleesség mértékén túl is méltányosság alapján politikai tekintetből megtenni, hogy azon súlyos terhek alatt, miket az absolut rendszer eljárása összehalmozott, az ő jólétük, s azzal együtt a miénk is össze ne roskadjon, s a lefolyt nehez idők káros következései róluk és rólunk elháríttassanak.“ Közös érdeküknek ismertük föl tehát az 1741. 11, és 1790/1. 17. tezikben világosan érintett, de a 48-ikiakban is menten hagyott külügyekben, és azok kezelésének, valamint a cs. k. udvar illő eltartásának költségein túl a statusadósságok és kötelezettségek terheit, és közvetve azoknak pénzvisszonyaink rendezéséig külön nem választható, de a status hitelének egyéb tekintetei által is ajánlott egységes kezelését; és czélzatosan mellőztük, mert hallgatag régen acceptáltuk az időközben létesített, és önnön óhajításainknak megfelelő vámegegyesülést; én legalább nem hihetem, hogy találkozzék bárki is e hazában, ki a kor irányának sebes és hatalmas árja ellenében úszni, s az általa különben is elspendett közbenső vámvonal újbóli fölállítását csak egy szóval is sürgetni merészelné.

E vámegegyesülés pedig, valamint a közlekedési vállalatok nagy része irányában már is elvállalt, és általunk legalább elvileg vissza nem utasítható status kötelezettségek önmagukban feltételezik: a külkereskedelmi érdekek azonosságát: a monarchia két felében megállapítandó adónemek compatibilitását; az imént érintett kölcsönös biztosítási, segélyzési modalitások egységes fejlesztését s az internationalis forgalom könnyítésére vonatkozó minden ügyeknek józan közösségét; minek további corollariuma gyanánt a kereskedelmi törvények alapelveinek szük-séges egybehangzását, az olcsó, a gyors és biztos érintkezés egyéb feltételeinek az egyes államok közt már is divatba jött szabad egyezmények általi előmozdítását, de koránsem az összes kereskedelmi, közlekedési és finánczrendszer egységét — kell hogy felemlítsem.

Úgy hiszem igen könnyű dolog a nyilván való tulzást, miben elleneink e téren forognak fővonásaiban feltüntetni. Hogy a birodalom anyagi érdekeinek fejlesztése a központosításnak ama feszes

gépezetét nem igényli, sőt meg nem tűri, a melybe azokat e rendszer fanatikusai kereskedelem és közlekedés szempontjából szorítani oly mód nélkül igyekeztek -- annak bebizonyításául elég leendő a fogyatosokat megérintenem, miket az ellenünkben oly kategorice felállított elvnek alkalmazása még a patensek fénykorából felmutat; mert sokkal méltányosabb vagyok, semhogy azokat az irányadott kormányférfiak korlátolt belátásának, vagy akaratbeli defektusának, és nem inkább ama nehézségeknek tulajdonítsam, melyeket e rendszer minden kiméletet és következetességet megtagadni kész genialitásuk elé gördített. Avagy nem tartozik-e még jelenleg is az országos utak építése, fenntartása nálunk az egyes megyék, illetőleg az öszvesített közmunkaváltság, egyebütt az országos alapok terhehez? nem keli-e az utóbbiaknak a kisebb és középfolyók szabályozási költségeit, több részben a nagyobbakét is viselni, s egyéb nemü közlekedési vállalatok megindításához, mint ez nálunk a losonci és alföldi vasútra nézve legközelebb történt, már csak kölcsönök útján is járulni? Miféle különös panacea fekszik abban, hogy az országos építészeti a közigazgatás organumaitól elkülönítve és ezeknek de facto még is alárendelve kezeltek? A mindennapi forgalomnak, a belkereskedésnek ezernemü mozzanatait, azoknak a helybeli, vidéki, és országos viszonyokhoz alkalmazandó felügyeletét, s a fejlesztésükre czélzó rendszabályok lehetkeztetését lehet-e okszerűen a községi, kerületi és országos hatóságok önálló intézkedése alól elvonni? és miért kellene ép az utóbbiakra nézve saját országgyűlésünk befolyását megszorítani, mely a cs. diploma és patens értelmében szervezve csekélyebb hatáskörrel bírna, mint az alája rendelt közigazgatási hatóságok? A mennyiben pedig a centralisatio e tekintetben már is létezik, kívánják-e az iparos, és kereskedő polgárok érdekei az avval karöltve járó félszogséget, nyűgöt és késedelmet? mely utóbbit illetőleg saját életemből, s egy a közép Dunaparti közönség tisztán lokalis közlekedését érdeklő vállalat hosszvas vajudásaiból igen könnyen hozhatnék föl vajmi botránysos illustratiót, mert nincs, uraim! egyhamar fogalom széles e világon, mivel annyi mystifikatio tüzett volna, mint a bureaucraták kényes kedves centralisatiója!

Igy például első tekintetre plausibilisnek látszik azt a posták, távirdek, vasutak, a kül- és belkereskedés eme hatalmas emeltyűinek igazgatására nézve feltétlenül igénybe venni; holott még is tagadhatlan tény, hogy Némethon, Schweiz, Belgium és Németalföldnek roppant internacionális forgalma ennek

hiányával és csak is a fennebb érintett szabad egyezmények alapján minden fennakadás s a nálunk oly gyakoriakká vált panaszok nélkül existál? Vagy talán látjuk-e — különösen mi — legkisebb jó eredményét ama központosításnak, melynek schabloneja a vasúti hálózat legmellékesebb ágaira is kiterjesztetik? Hisz elnézve a tiszai völgyi pályának peripatheticus vonalától, elnézve az államasútnak, és az oraviczai bányáknak annak idejében hangosan megrótt elvesztegetésétől, elnézve a soha eléggé meg nem bélyegezhető eljárástól, mely a Királyhágón inneni és túlnani közvéleményt, és érdekeket valóban arczúl sértőleg követtetett, és elnézve ama vexatorius előjogoktól, melyek az Alföld-Fiumei vállalat létesülését nehezítik — nem kell-e saját nyers terményeink különösen gabnánk, lisztünk kivitelének legfőbb akadályait, s a felszámíthatlan deperditának főkútfejét, mely innen az egész birodalomra háramlik, azon selejtességben keresnünk, melylyel a hirhedt egységes kezelés a status garantiájával ellátott pályák, jelesen pedig a tengeri kivitelre számított déli vasút engedélyezésénél is a garantiát nyújtó adózók érdekeinek biztosításáról megfejtkezett? és viszont: hány merően provincialis érdektű vállalat veszi már is igénybe az abból semmi hasznot nem huzó távol tartományok adózási képességét? Avagy birja-e valaki állítani, hogy e részben a reciprocitás a valóságban már is érvényesítve van, vagy az eddig követett eljárás mellett valaha leend?

Elleneink ajkairól veszem át a szavakat, uraim! midőn mind-ezek folytán kérdem: hol, az Istenért, hol vannak amaz anyagi áldások, melyeket a kereskedelmi és közlekedési ügyek 15 évi központosítása a monarchiára árasztott? és kielégítő felelet hiányában, mit a birodalmi tanács legutóbbi fényes adresse-vitája már is megtagadott, csak saját nemzetem józan eszét követem, midőn a fát gyümölcséről megítelve, és ujjal mutatva ama prosperitásra, melyet az anyagi érdekek közösségének okszerű méltánylása, s a tulságos központosítástól való óvakodás mindenütt előidézett, hol az e téren egyedül helyes középut követve lön — másrészt pedig az általános fizetési képtelenségre, mihez nemcsak mi, hanem a birodalom minden népei nemzetgazdászilag is vajmi közel állanak, s a mit nagy részben az e téren követett felesleges, és ennélfogva oktatlan centralisatio eredendő bűneinek köszönhetünk: kerekdeden kijelentem, hogy a mily készséggel acceptálom amazt, oly határozottan visszautasítom ezt.

De — mondják elleneink: „a financiaügyben már csak-

ugyan teljes egységnek kell léteznie ; mert egyenlőségnek kell uralkodni a közterhek viselésében ; ezt kívánják az igazság, a méltányosság, az egyenjoguság !“ Hangzatos szavak, uraim ! csak hogy kivéve az esetet, hogy a centralisatio ama mérvben alkalmaztatik, mely felett immár maga Franciaország is pálezzát tört, az adózásbani egyenlőség nagyobb államokban bajosan, a történelmi alapokra legkisebbé reflectáló Ausztriában pedig éppen nem létesíthető ; mert elnézve a községi adók roppant differentiaitól ; mily különbségeket állapítanak meg nálunk a fennálló országos és különösen az urbéri pótlékok ? vagy azt hiszik elleneink, hogy az adózó e részben az egyenlőséget már is helyreállítottának vélelmi, ha neki megmagyarázzuk : hogy hiszen ez csak országos pótlék, és nem telivér státusadó ?

Még nagyobb eltérésre szolgáltathat okot a cs. diplomának és patensnek már is vita alatt levő ama rendelkezése, mely az egész finansziókat közösnek canonizálja, a saját belügyeink és törvénykezésünk feletti legislatívót azonban, tehát közvetve azok kezeléséhez megkivántató költségek megállapítását is, reánk, illetőleg a magyar korona országgyűléseire bizza. Véleményem szerint, nagyon is helyes a több oldalról felgördített ellenvetés, hogy egyik hatáskör a másikat kizárja ; mert ezek nem intézkezhetnek szabadon, ha a költségek, végső megállapításában a birodalmi tanácsnak : miért ne mondanók ki nyíltan, — hisz volt is példa reá — szeszélytől, preszió gyakorlatától diktáltatott vetője függ felettünk ? ha pedig ettől felmentetnek, s az utóbbi a speciális budgeteket egyszerűen tudomásul venni kénytelen ; hová lesz ismét ama legmagasabb arbitrage, melylyel az a birodalmi összes budgetet illetőleg fölruházott ? Igaz : van egy út a kínos dilemmából való kibontakozásra, ha t. i. a speciális budgetek kiadásaira szánt összegek a státusadók rubrikájából kivételvén, az országos pótlékok rovatába soroztatnak ; ámde ekkor, uraim ! megszűnt még a szoros értelemben vett államterhek híresztelt egyenlősége is !

Menjünk azonban csak még egy kis lépéssel tovább, mert kell, hogy valahára megtaláljuk az inat, melynél a modern Achilles, a burokraták eme bálványozott félistene halálra sebezhető. „A finanszió kezelésnek vagyis a finansziók fegyverrel és fegyver nélkül militáló seregének kell egynek lenni“ mondják ők ; „adó-zunk nem örömet ugyan, de megadással ; adoznánk — ha lehetne — még erőnkön is fölül, csak hogy az államban államot képező, és — az egyesektől elvontan legyen mondva — az ügyetlen experimentá-

lás, folytonos elnyomás minden odiumát magukban személyesítő idegen finantz organumoktól, s az egységes kezelés által előidézett egyenlő nyomortól szabaduljunk, — mondjuk mi! Nem szándékom azonban még e részben is érzés-politikát űzni, és ennél fogva biztosítom ama Lajtántúli notabilitást, mely azt uton, utfélen szemünkre vetni, s ez ellenvetést saját olympi státusbölcsességének, Minervákat szülemelő, de elvégre is meg nem szülő érdekes állapotának szerénytelen expositiójára, s holmi — vajha — ártatlan paripázásokra felhasználni oly igen szereté: hogy attól különváló okok határoznak arra, miszerint épen az ily értelemben vett finantzegységet már a birodalmi háztartás tekinteteinél fogva is a legkárósbabbnak tartsam, s ehhez képest minden tartózkodás nélkül decraláljam, hogy azt bármi árért szabad akaratommal elvállalni nem fogom!

Bizonyosan első vagyok azok közül, kik a birodalmi tanács érdemes tagjainak eddigi törekvéseit meltányolják, miknél fogva ők az állam bevételei és kiadásai közt nélkülözhetlen egyensúly helyreállításán fáradoztak; úgy vélem azonban, hogy ama tárczában, mely ellen intézék legfőképp támadásaikat, saját alkotmányos tűzéségükkel soha sem fogtak eléggé tág rést lőhetni; a miért is célravezetőbbnek tartanám, ha figyelmüket inkább a civilis administratio terén, még pedig sokkal nagyobb mérvben létesíthető, a státusbiztonságot épen nem koezkázató, és egyuttal az alkotmányos garantiák culminatióját is valósító megtakarításokra irányozták volna. E fogalom alatt értem én a belkormányzásnak mindazon ágait, melyeknek, habár más elnevezések alatti, önálló kezeléséhez mi valóban nem 48-ban jutottunk, úgy mint: a szorosb értelemben vett belügyeken, a vallás és közoktatás, igazságszolgáltatás és kegyelem ügyein kívül, nemcsak az internationális forgalommal direct összeköttetésben nem levő földmívelés, ipar és belykereskedés érdekeit, s a közmunka és belyközlekedési eszközök kezelését, hanem a birodalmi kiadások manipulációjától, bonyolódott közös finanziaink rendezésétől végkép különválasztható, mert főleg a jövedelmek előteremtésével foglalkozó országos pénzügyet is. A civilis administratio költségeinek leszállításával ugyan is csak akkor érhetünk el némileg nyomatékos eredményt, ha e reductio az adóbeszedésnek eddig fennállott oly nehézkes, inquisitorius és mint mindegyikünk tudja, különösen az indirekt adóknál annyi vesztegetéssel, visszaéléssel járó egész mechanismusára és annak oly ropant regieköltségeire is kiterjesztetik; a mi viszont nem a divatossá vált tömeges levonásokkal, és ép oly kisszerű, mint csalékony, és

alkotmány-ellenes viremensokkal, hanem gyökeres rendszerváltoztatással, vagy is oly mód eszközölhető, ha igénybe véve a Monarchia két felének különböző administratio múltjában található önkormányzati olcsóbb clemeket, a közigazgatás localisatióját egyszerűsítését, s a semmibe nem kerülő nyilvánosság általi egyedül biztos ellenőrzését és költségeinek csak is ily mód valósítható leszállítását tüzzük ki főczélul!

Ne feledjük azonban másrészt, hogy az autonom rendszer valódi olcsóságának, reális előnyének alapjai nem a készpénz fizetések kisebb mérvében, hanem a méltányosság amaz elvének liberális alkalmazásában keresendők, mely szerint az általa eszközölt megtakarításokat kiki a maga javára, vagy is ama terheinek könnyítésére kívánja azonnal felhasználni, melyeket aránylag legsúlyosabban érez, vagy a melyek egyéni típusával leginkább ellenkeznek. Az esetben tehát, ha e mentő szerrel nem csakis újból experimentálni, vagy a mint ezt a volt osztrák államminiszter saját abortív kísérleteit illetőleg bevallani kegyes volt: a költségeket még szaporítani, hanem valahára a sikert el is érni akarnók, szükséges, hogy bűverejének kulcsát: a szabadrendelkezést a közjónak személyes befolyás által eszközölné, bureaucraticus huzavonával meg nem hiúsítható közvetlen valósítását az alkúba befoglaljuk, s az anyagi olcsóságot morális becsértékkal ellensúlyozva, megadjuk az elemek összegének: a nemzetnek ama magasabb szellemi rugókat, melyek csakis a politikai nagykorúságot megillető józan szabadság és valódi önkormányzás körében feltalálhatók, s a melyek egyedül képesek a hazafiui sikeres működésnek mindegyikünk által megszerezhető gazdag tudatával, szerény, nem csillogó, de örök zöld babérjaival pótolni az egyesek idő és keresetvesztességét!

Ez volt, uraim! és lesz is mindig nélkülözhetlen előfeltétele ama selfgovernment-nek, amaz olcsó municipális adminisztrationnak, melynek oltalma alatt Austriának finánczai egyedül tatarozhatók; a minek valósítását azonban Európa nagyobb államai közül csak is Angolhon és Magyarország képesek felmutatni azért, mert a kormányok rövidlátó szűkkeblűsége annak conditio sine qua non-ját a népeknek nyújtani vonakodott.

Kell tehát, hogy a birodalomnak általunk is közösekül ismerendő kiadásai helyes arány szerint a német-szláv tartományok, és Magyarország közt felosztatván, a mindegyikünkre esendő járuléknak, és speciális kiadásainknak, a létező vámegyesülés által föltételezett homogén, de a nemzetgazdászati állapotok különböző stadiumá-

hoz, az egymástól annyira eltérő népgeniusához, szokásaihoz képest különböző arányban és különböző modalitások mellett igénybe vehető forrásokból leendő kiteremtése; a kivetett adók legegyszerűbb, legolcsóbb, legkevesebb netto különbséggel járó beszédese, és a nemzeti vagyonnak megfelelő gyarapítása, vagy is: az országos földmivelés, ipar és belkereskedés fejlesztése, a közmunka és belközlekedési eszközök czélszerű kezelése felett a korona jogainak menten hagyásával: itt Magyarország gyűlése, a mottó a németszláv tartományok képviselője, és az ezeknek alárendelt külön kormányorganumok, és autonom municipiumok a monarchia közjavát illetőleg csak is hasznot hajtható nemes versenyben, melytől mi nem félünk, de — önállólag intézkedjenek.

* * * *

Anyagi correlatióink szabályozásától, mire nézve az általunk, véleményem szerint implicite, már is elfoglalt állás az opportunitás érveivel indokolni igyekeztem: át kell térnem ama kérdésre, melynek megoldása nemzeti önérzetünket legközelebb érintvén, pszichologiai szempontból a legfőbb nehézséget képezi. Alig szükség mondanom, hogy a hadügynök tőlünk követelt, általunk eleddig nem concedált közösségét értem. Szólani fogok róla az egyéniségemben fekvő egész őszinteséggel, minek zálogait nyujtani talán már is sikerült.

Jónak vélem mindenekelőtt felemlíteni, hogy annak elkülönzése még tényleg se kizárólagos vivmánya a forradalomnak; mert az ujjoncok felajánlásának, a katonaság elszállásolása, élelmezése feletti rendelkezésnek e téren bizonyára cardinális joga ép oly elvitázhatlanul gyakoroltatott a 48-diki korszakot megelőzőt országgyűléseink által, mint igaz, hogy elütve valánk a magyar ezredekre, azok vezényletére, váraink őrizetére, a nem-magyar hadak eltávolítására s. a. t. vonatkozó számos törvényeink teljes érvényesítésétől. Nem vitatom egyelőre ama következtetéseket, melyek e részben a pragm. sanctióban elismert birodalmi integritás, és ebből folyó kölcsönös birtokgarantia eszméjéből, vagy a 48-iki törvények idevágó cikkeinek nem eléggé praecise fogalmazásából, és különösen a III. t. cz. 8. §-ából levonhatók; mert felállított elvemhez hiven, minden önámítástól tartózkodva, ama meggyőződésben vagyok: hogy e kérdésben elvégre is, nem a közjogból merithető argumentatiók döntenek; és hogy körülötte a hatalom, az önfenntartás ösztöne minden compromissumot kizáró ellentétben állanak a 48-iki törvényekre alapitható saját követeléseinkkel.

Ugyanezen okból tartózkodom feszegetni ama féltékenységi politikának, önmagára Ausztriára nézve, káros oldalait a múltban minek tulajdoníthatjuk egyedül, hogy a külellenség általi legyőzetés veszélyének kitenni engedé magát még oly pillanatokban is, midőn a nemzet kétségbe nem vonható lelkesedéssel kívánta teljesíteni a prag. sanctióban elvállalt kötelezettségét, semhogy a honvédelmének, amaz ágát teljes kifejlésre juttassa, mely legelsőben menté meg magát a pragmatica sanctiót, de a melynek tisztán nemzeti elemekből való összeállítása, elkülönített vezénylete később önmagában elegendő vala a legszélsőbb gyanakodás táplálására; a mint ezt az 1809-ik felkelésnek szomorú története nagyon is kirívóan tanusítja.

Ily traditionalis politikával szemközt, mit atyáinknak a francia forradalmat követő háborukban feltétlen odaadása megerőltetni nem birt; ama komoly veszélyek után, melyekbe a 48-iki törvények folytán tetteleg is végkép külön választott magyar hadsereg vitézsége a birodalmat elvitázhatlanul ejté: rajongásnak tartanám önmagam, vagy Önök előtt uraim! eltagadni a nehéz alternatívát mely előtt állunk: miszerint vagy hadügyünk elkülönzéséről vagy kiegyezési feltételeink elfogadásának reményéről lemondani kényszerülünk.

A kérdés tehát mit megfejtjenünk kelletik, véleményem szerint oda formulázható: van-e moralis erőnk, hogy nemzetünknek e szerintem is jogos követelését a közel jövőben, minden rázkódtatás nélkül érvényesítsük? és ha erre, — mit ismét tagadnunk alig lehet — elég erősek nem vagyunk parancsolja-e a hazának java, hogy a további egyezkedéssel, saját históriai multunk, jelen helyzetünk, és lehető jövőnk vizsgálatával, ezekben foglalt specificus érdekeink mérlegelésével felhagyjunk. Az értekezés fonálát megszakítva tart-suk mindaddig, mig Ausztria külhelyzetének fenyegetett volta, vagy belső bajai oly tetőpontra jutottak, hogy eme jogos követelésünkre egyezni kénytelen leend?

Kötelességemnek ismerem az ekkép fölvetett kérdésre, mely nálam a nemzet sorsa fölött határozó dilemmának döntő súlyával bir, egész valómat átható meggyőződéssel kijelenteni; hogy ama méltán várható esetben, ha a kiegyezésnek általunk követelésbe veendő egyéb föltételei Ő Főlsége által elfogadtatnának: e megszakítást nemcsak ildomosnak nem, hanem hazánk vitális érdekeit minden valószínű compensatio nélkül veszélyezőnek hiszem; nem csupán azért, mert magát a birodalom existentiáját a

fennálló europai hatalmak sem egyike, sem azok valószínű coalitiója által fenyegettetnek nem tartom, és meggyőződve vagyok, hogy nyílt és alattomos elleneink semmi egyéb czélja, minthogy kormányát úgy kül-, mint leghatalmasabb belsővetszégesétől, a népek osztatlan pártolásától izolálván, ekkép előidezett gyengeségét saját hasznukra, és koránsem a mi jogköveteléseink javára, — miknek kielégítése épen az ő érdekükkel ellenkeznek, — folytonosan kiaknázzák; nem továbbá csak is azért, mert saját belátásomra önbecsülésemre, valamint nemzetem polttikai hitelére, méltóságára nézve, a miket én amazoknál még magasabbra helyezek lealázóbbat s az eredményt illetőleg szegényesebbet nem ismerek, mint bárki- nek kezében oly szereplő eszközül szolgálni, mit a dráma intézője bizonyos hatások előidézése végett hadi jelvényekkel felszerel, sőt, ha kell actióba is vezetni kész; annak lefolyásával azonban, az elért félsikerrel megelégedve, vagy a szenvedett kudarcz felett vigasztalódva, és semmit nem törődve itt az általa felköltött és kiméletlenül visszatiprott remények kínos vonaglásával, a mott a hős nemzetek leghősiesbjének hiába ontott vérpatakjaival — bizonytalan jövőben leendő ismételt használatás végett a diplomatiái szinpad csalékony diszitményeinek lomtárába visszahelyez: hanem azért is, uraim! mert a fönnálló hatalmak imént érintett ösztönszerű, de reánk magyarokra, valamint szerencsétlen lengyel sorsosainkra nézve minden eddigi esetben keserűen önzőnek bizonyult politikájától független bármi europai conflagratiót egyáltalában és különösen hazánk integritása tekintetéből a lehető legnagyobb calamitásnak hiszem és vallom, mit a jövő benünket illetőleg méhében hordhat!

De nem számítok, mert higgadtan gondolni sem bírok Ausztria belbajainak fokozódására ronsolt financiaiból, a nemzeti vagyonság mindinkább aggasztó hanyatlásából eredhető zavarainak meggyülésére; legfőképp azért nem, uraim! mert e csapások mindig önnönmagunkat sujtanak a legérzékenyebben; és mert az anyagi kimerültséget, melynek szélén állunk, a közélet hiányát, mit naponta súlyosabban érzünk, a jelen és jövő nemzedék szellemi irányára, magasabb nemzeti létünk ime kiváló oszlopára nézve oly veszélyesnek tartom, hogy könnyen megtörténhetnék, miszerint a számításba veendő eset nem csupán az osztrák birodalom bomlását, hanem a történeti alapon nyugvó Magyarország reconstitutiójának, is ide vonatkozó mindennapi imádságom teljesevésének morális lehetlenségét is maga után vonandáná.

Ily számítás teljes meggyőződés szerint, csak is a kétségbeesés politikájának kifolyása lehet. Előadásom számos helyeire hivatkozhatnám, bebizonyítandó hogy nem csak érttem, de sok tekintetben osztom is e politikát, vagy helyesebben mondva: a férfias elszántságot: szembeszállni a nemzeti megsemmisülésnek mindig döbbszentő és reám nézve csak is akkor szelidülő eszméjével, midőn közte és a nemzeti becsület, országos létgyáva feladása, vagy a józan észnek botor megtagadása közt kelletik választanom.

Bármily kiválóan fontos része legyen is immár a hadügy a status életének, azt hiszem mégis, hogy nagyot vétenénk e szerénység és atyáink emléke ellen, ha a fönnebbi egyedül lényeges javak megőrzését kizárólag ama 48-iki nemzedék számára vennők igénybe, mely a hadügynek teljesen elkülönzött kezelését végső erejének megfeszítésével, rövid időre kivivta ugyan, de a nemzeti becsület szennytelenségét másként, mint közjogunk, országos létünk romjain megvédeni nem bírta!

Idézzünk csak föl egy másik nagy érdemű történészünk remek tollával ecsetelt 25 évnek gyönyörű képét, és nem fogjuk tagadhatni, hogy országos lét, nemzeti fejlődés, erősülés a hadügynek elkülönzése nélkül is létezhetik?

A népek szabadsága valóban gyenge lábón állana, ha annak a nemzeti hadseregeknél egyéb erősebb támaszai nem volnának; vagy ellenkezőleg, nem épen azt bizonyítja-e a mindennapi tapasztalás; hogy az utóbbiak a continens legtöbb országaiban nem egyedül legítív fejedelmek hanem ügyes, és erélyes elnökök kezében is a népszabadság elnyomására vak eszköztől szolgáltak?

Nem Uraim! a mi erőnk Ausztria ellenében, és viszont Ausztriáé ellentünkben nem a fegyverben, hanem érdekeink azonosságában; a negatiónak mindkettőnkre nézve megölő, a közeledésnek positiv, kölcsönösen erősítő hatásában, és különösen abban fekszik: hogy a német és magyar elem egymástól elválva, egymást rontva, gyengítve saját alkotmányos létét szilárd talapzatra helyezni, és az orosz hatalom árjának, csak is a felszínen szünetelő terjedése, eme nem csupán az összes németiség érdekeit, s azokkal együtt az európai súlyegyent, hanem a rokon szláv törzsök individualitását, vallását, szabadelvű fejlődését is fölösen veszélyező eshetőség ellenében tartós gátot emelni képtelen: holott egymással szövetkezve, s a többi különvált nemzetiségek méltányos igényeit kielégítve, a mikhez én első sorban amaz autonom önállást

számítom, mely a cseh és lengyel korona tartományait a Lajtán tnl ép úgy megilleti, mint Horvátországot és Erdélyt e Rubiconon innen — az ily értelemben vett, bizonyosan loyális szövetség által erős-bülve, mindegyik a monarchia ama felében ura a politicai helyzetnek, melynek állami consistentiáját teremté, históriai életét századokon keresztül vezérlé; hogy e szerint Ausztria azon arányban kell, hogy geographiai fogalomná sülyedjen, a melyben status férfiai a magyar állam jelvényeit a történeti régiségek tárába relegálni törekedendnek; hogy a milliókra menő s ezért sem ki nem irtható, sem oly könnyen — mint ezt az ethnológiának néhány uszályhordó alchymistái insinuálgatni merészlé — nem diluálható magyar elemet depauperisálni, országos lététől megfosztani, sőt hazájának további mozaikszerű feldarabolásával a végletekig keseríteni lehet ugyan, de soha se a nélkül, hogy a szineskedő ármányt, a vakmerő dölyföt mindenkor sujtani, de öröklött átok gyanánt a népekre átszállani szokott retributió folytán a birodalom többi alkatrészei, és különösen a beteg fináncziák anyagi romlásunkat: a társadalom legfőbb, és ép ezért solidáris érdekei a kabátos vagy sansculottes proletariátus mételyének könnyelműen vétkes terjesztését, s az európai béke megrendülése esetében a birodaloméval oly szoros kapcsolatban levő dynasticus érdekek e nemzet páratlan loyálisának paralysisében, a vérmesb hazafiak és tömegek elkeseredés fokozta végelszántságában rejló, s e kormány actióját épen a crisisek idején fátum szerűen lenyügző veszélyeket súlyosan meg ne érezzék; és hogy viszont nekünk magyaroknak csak is e destructio szerep elvállalása, a külső bonyodalmak meddő, mert révpartunkat soha nem verdeső hullámozásának, s a drága hon zilált állapotjának kínos szemlélése: vagy az Ausztriával való méltányos kiegyezés megkísérlése közt lehet választanunk!

Ugy tetszik előttem, mintha kölcsönös rendeltetésünk a praedestinátióknak könyvében egyenlőn világos betűkkel volna bejegyezve! Mert nemcsak ama viszontagságok, melyeknek alig elviselhető terhei a jelen nemzedékre, s általunk a késő unokák vállaira nehezdedtek, de közös történelmünknek három századot meghaladó folyama is derűben, boruban mindig ugyanazon egy, fájdalom! többnyire felette drágán megvásárolt tanulságot szolgáltatja: hogy Ausztria csakis önállásunkat, integritásunkat jó hiszemmel acceptálva, és velünk ez alapon szövetkezve fejtheti ki teljes erejét, mire bizonyára szüksége van, ha európai hivatásának megfelelni kíván; és hogy viszont Magyarország saját területi épségét

soha nem a forradalom és külizgatás segélyével, hanem kizárólag a birodalom külső egységének, belső biztonságának korlátain belől, egyszerűen: egyik úgy mint másik saját existenciájának mellőzhetlen feltételeit csakis a mindkettőnek külön érdekeit kiméltő, és csupán eszigoruan közösekét egyesítő szoros szövetségben óvhatja meg.

Az emberiség fejlődése körüli primitív itéletnek jelét adja az, ki a népek sorsának különböző phásisait, azok emelkedését, hanyatlását az egyes uralkodók, státusférjak, népemberek és nemzedékek erényeinek érdeméül, vagy fogyatkozásaik bűnhődéseül rója fel egyedül; és elfogultan ignorálja ama mozgató erőnek ellenállhatlan hatását, mely a századok szellemében nyilatkozik, s az egész társadalomnak haladási irányát, s ebben az egyes nemzetek szerepét kézzelfoghatólag kitüzi; életet, virágzást adva annak, mely rendeltetését ideje korán felfogja; kérlelhetlenül mellőzve azt, mely Loth családjaként örökké csak hátra tekintve, vagy Icarus szárnyain a játszi felhők honában repkedve, a neki kijelölt állást elfoglalni késik.

Ezredéves történetünk nagyszerű visszaemlékezéseit; az Adriától a fekete tengerig terjedő magyar államnak prestige-jét; Nagy Lajosnak nemesak országokat, de a népek sziveit is meghódító Hunyady Mátyásnak a megújuló kor szellemeitől átlengett, de nagyon is ephemer uralmát; fajunknak ez idő szerinti suprematiáját a korban, melyben mi élünk, valósítani akarni: teljes félreismerése volna az azt nagy részben előidézett, és őseink érdemeinek méltánylásától el nem választható, de azóta végkép meg is változott középkori viszonyoknak. E fölötti meddő bánkodás helyett csodáljuk inkább ama gondviselést, mely a keletnek maroknyi népét tőle idegen, vele össze nem vegyülő törzsök élére, s a nyugoti civilizáció, és ozmán barbárság ütköző pontjára helyezve, nem engedé, hogy azt akár emennek vad hullámai elmosásák, akár amannak agglomeráló államiránya önállásának főbb attributáimaitól tartósan megfoszsza; oly birodalomnak sorsához kötven fennmaradását, mely heterogen elemei, és complicált külviszonyai tekintetéből józanul felfogott saját érdekében szövetségét keresni se szövetségben alkalmat nyújtani kénytelen, hogy a polgárosult népek sorában Istentől nekie rendelt, habár többé nem souverain, de önálló, — habár másodrendű, de az európai legfőbb országban közvetve döntő súlylyal bíró helyet: immár a hódítás régi fegyvereinek hatalmával, miket ősei oly vitézül forgattak, hanem a testvér népfajokat egyenlőn átkaroló szabad institutiók, és miveltség segítségével, miket részint megőr-

zött, részint idő közben megszerzett, vagyis: saját multjának nem annyira külfényéhez, mint annál is dicsőbb beljelentőségéhez hiven, méltóan kitöltse.

Igy fogom én legalább fel a magyar elemnek históriai multját, jelen helyzetét s lehető jövőjét; s e szerint méltányos vágyaim concret tárgyát, és ebből következő jogkövetelésem visszavonhatlan ultimatumát koránsem a birodalom súlypontjának elhelyezése, hanem egyes egyedül a magyar koronának ama coordinátója képezi, melyet I-ső Ferencz épen 1804-ben midőn az osztrák császári czimet felvévő, a legünnepélyesebben biztosított, és mely néki antaeusi győzhetlenséget: Mária Teréznek pedig titáni erőt kölcsönzött, hogy a continensnek ellene szövetségzett hatalmaival diadalmasan megküzdjön; ama coordinatió, melynek kettős paizsa alatt az imént említett nagy és mindenkép felejtethlen uralkodónő a német-szláv tartományok állami egységének alapjait megveté, mi pedig a josephinus államcsiny folytán felriasztott nemzeti önértzet, s a kornak intő szellemétől hangosan követelt, a külfáboruk által csakhamar megszakított, de a világbéke helyreálltával szélesb alapot, határozottabb irányt, elevenebb lendületet nyert nemzeti haladásnak ama fenséges pályáját megfutni képesítve valának, melyet a szabadelvű Európa az osztrák birodalom láthatarán emelkedő valódi szabadság napjának hajnala gyanánt üdvözlött, és fővonásaiban még ugyanazon Metternich hg sem gátolt, kinek az elfogulatlan történet elébbutóbb ki fogja szolgáltatni az elégtételt, hogy politikai nézeteinek, az álconstitucionalismus könnyen himzett köpenyével, olcsó, de üdvöt nem árasztó népszerűségével eltakarni nem kívánt, merően conservatív jellege daczára — törpe epigonjait mind szellemi nagyságban, mind Ausztria körüli érdemekben messze tulszárnyalá: a mennyiben annak sérült hajóját egészen más zivatárok közt biztosan kormányozni, kimerült erejét felüdíteni, individuális szervezetének kettős lényegét, államerejének ime megdönthetlen alapját a lángész finom penetratiójával kimélni, és arra támaszkodva, külérdekeit nemcsak helyesen felfogni, de minden körülmények közt, majd erélylyel, majd eszélyes szívóssággal érvényesíteni, egy szóval: tekintélyét a lehető legmagasb fokra emelni és évtizedeken keresztül fenntartani tudá!

Már pedig a béke és bizalom, kültekintély és belerősbülés eme szép aeráit nem egymás ellen fordított fegyvereink élének, nem hadügyünk elkülönzött kezelésének, a mivel nem birtunk — de nem is a birodalmi centralisatió rendszerének, mitől az akkori bölcs kormány-férfiaik ildomos tapintattal óvakodtak; ha-

nem kölcsönös érdekeink józan felfogásának, és különösen ama körülménynek köszönhetjük, hogy a középkori status fogalmának megfelelő, s a király számára fenntartott fejedelmi jogok gyakorlatában a kormánynak discretionális hatáskört engedő ősi magyar alkotmányt a personalis unió elvének világos megsértése nélkül az osztrák tartományok feletti absolut kormányzattal megegyeztetni, a birodalmi integritás, szomszédi viszonyokból folyó közös ügyeket, amott a korlátlan császári, emitt a kellő mértékben menten hagyott királyi hatalommal összehangzásban kezelni, s ekkép a reálunió kellekeit pótolni lehetséges volt. Mert a nemzet alkotmányos garantiáinak legfőbb sulyát az ujjonczok, és adófelajánlás jogának feltétlen biztosításában helyezvén, a hadviselésnek kiválóan fejedelmi joga viszont gátolván őt, hogy a rendes hadügy kezelésének részleteire, a királyi hadak, s ezeket pótló állandó katonaság belső szervezetére, alkalmazására nyomatékos ellenőrzést gyakoroljon, a királyi jövedelmek hova fordítása pedig a rendszeres kimutatók terhe alól fölmentve levén — a közös fejedelem törvényeink korlátain belül is képesítve volt Magyarországnak csupán lovas és gyalog seregre osztott rendes haderejét a birodalmi seregek egyetemes szervezetébe illeszteni, és a saját belátásától függő szükséghez képest, a monarchia integritásának megvédésére nem magyar hadaival vegyesen az ország határain kívül is alkalmazni.

E nem pusztán tényleges, de némely mellékes, és a kikötések meg nem tartásától abstrahálva, lényegében a magyar közjog alapelveiből kifolyó legális állapotunknálunk a parlamentarismus ama főelvének alkalmazása, mely az executivának minden ágait, és pedig az 1848. III. t. cz. 6-ik §-a nyomán saját hadügyünket is világosan és kizárólag a magyar legislatió ellenőrzése alá veti, — az osztrák tartományok népeinél viszont az absolut hatalomnak másodizbeni megszüntetése gyökeres változást eszközöltek, és szükségét idézték elé annak, hogy magunk részéről ama modalitások iránt nyilatkozunk, melyek alatt mi a birodalmi integritás megvédéséhez, ezen épen nem contravertálható, mert a pragm. sanctióban világosan elvállalt közös ügyhez a jövőben járulni kívánunk.

A kérdés a monarchiára nézve oly komoly, a veszélyek, mik azt környezik, minden bizonytalan megoldást elannyira kizárók, hogy nem hinném, miszerint az európai közvéleményt akár őszinteségünk, akár politikai belátásunk tekintetéből részünkre megnyerni

képesek leendenéni, ha a 61-ki országgyűlés feliratai nyomán egyszerűen kijelenténők: hogy e tárgyban majd esetenként fogunk intézkedni; mert ama sympathiák, melyek nálunk az elnyomott nemzetiségek irányában mindenkor léteztek, de Ausztriát illetőleg az 184⁶/₉-ki, s a tiz évvel később megújult olasz háboruban — habár mindkét izben nem kizárólag a mi hibánkból — veszélyesekké is váltak; valamint saját forradalmunknak az 1861-ki hangulatban nyilvánult reminiscentiái Európa foruma előtt már egyelőre is nem minden alap nélkülinek fogják föltüntetni az osztrák részről felhozott kettős állítást: „hogy a birodalmi integritás közös megvédése a külső sympathiák uralma ellenében biztosítást igényel“, sőt: „hogy a magyar hadseregnek olyas elkülönzése, a minőt a 48-ki törvények alkalmazása követel, már önmagából a legnagyobb mértékben veszélyezné a monarchia belső biztonságát!“

Sokkal őszintébb vagyok, semhogy a valót bármi érdeken eltagadni képes volnék. Igen is léteznek, habár a megújult remény fénye elől szemlátomást hátrálva, ama szomorú reminiscentiák, melyek ápolásának főérdeme teljes meggyőződéseim szerint az azóta szerepelt osztrák államférfiakat, az ellenvetésnek ép úgy, mint az arra okot szolgáltató eljárásnak: a kedélyek folytonos ingerlésének agens provocateurs-nemű főszerezőit illeti; és léteznek — habár a sarjadzó bizalom által el-elfojtva — csirjai ama gyanús sympathiáknak, de csak is addig, míg a mi jogalapunknak Ő Főlsége által már is felkarolt restitutiója a hazát és birodalmat boldogító bevégzett ténynyé nem vált. És itt látom illő helyét, hogy elleneinket az általuk egykor oly merészen intonált, oly kihívóan variált jogeljárás elméletének sajnos következéseire, és különösen arra emlékeztessem, hogy kik ama riadót elbizakodva harsogtaták, önmaguknak kell, hogy tulajdonítsák, ha a szívének legbensőbb rostjaiban sértett, mindenétől megfosztott nemzet a jog eszméjéből folyó reciprocitás elveire hivatkozva, a véle sympathisáló, Ausztriát fenyegető elemekkel szövetekezésre saját hagyományos típusával merőben ellenkező ingert, hajlamot táplált!

Avagy mutat-e a történelem e hazának normális állapotjában példát arra, hogy a magyarnak még a köznépnél is méltán magasztalt józan felfogása, és ellenei által is elismert feltétlen patriotismusa szívenek bármi rokonszenvei ellenében valaha megbirt volna felejtkezni a higgadt és szívenek ama parancsolatjáról: hogy mielőbb másokon segíteni akarnánk, segítsünk önmagunkon! mielőtt más nemzetek ezabadságát előmozdítani kívánnók, szerezzük avagy tartsuk meg ama

Honét, melynek gyásznapjaiban elnémult, mert saját dicső „jós-lata“ fölött kétségbe esett nagy lantosunk szavai szerint : „még virulni kell fölül időn és minden sorsokon!“ S míg a többi népek e, csak is látszólag önző szabályt követik, mi, épen mi felejtkeznénk meg arról, hogy a nemzet, mely azt mellőzni képes, megfogja ugyan óvhatni történetét a népjogok elnyomásának minden betudásától, de ellöki saját békés haladásának, morális ereje növelésének, s ez által közvetítve a népek jövőndő felszabadulásának sokkal hatalmasabb, mert lassan ugyan és indirecte, de biztosan, s a szenvedélyek vad kicsapongásaitól menten működő eszközeit! és hogy az, ki saját nemzete érdekeit másokéért elhanyagolni kepes, fennkölt eszmékben gazdag világ polgár lehet ugyan, de megszünt ha z a fi lenni, és mint olyas a magasb lények transcendentalis jutalmára, de egyszersmind az eltévedt honfi keserű földi bűnhődésére : az örökös csalatkozás sysiphusi kinjaira számíthat egyedül !

Magam részéről, soha semmi körülmények közt, a legszorosabb reciprocitas mellett, a trón irányában sem tudnék megbarátkozni a kö z j o g o k eljátszására vonatkozó, fenn és alant egyaránt kedvelt teoriákkal; mert a jognak fennséges uralmát ama zászló alatt kivivhatónak nem tartom, melynek vésteljes jelszava a reactió győztes táborában oly kiáltó viszhangra talál; mert hiszem a salakjaitól megtisztult szabadságnak önerejéből leendő feltámadását, mert reménylem az örök igazságnak emberi erővel fel nem tartható diadalát, de mindenek fölött szeretem, féltve s szeretem önnön hazámat, s a nagy világ számára a rokon- és ellenszenvnek csak is azon érzéseit ismerem és ápolom, melyek elnyomását hontársaimnak ép oly méltányos, és ennélfogva előttem legszentebb érdekeit nem követelik; a loyaltásnak törvényeit pedig nemcsak barátim, hanem elleneim irányában is mindenkoron, és különösen ott követni főbüszkeségemnek tartom, hol az atyáink adott szó szentségébe, saját legdrágább becsületünkbe vágó kötelezettséggel szemben, általunk ugyan menthető, de el nem tagadható sympathiák, és csak is hosszú évek során enyészhető, mert fájdalom! vérünkbe felszívódott nemzeti bizalmatlanság állanak.

Nem tehetem tehát, hogy a pragm. sanctióban elvállalt kölcsönös védelmet oly feltételekhez kössem, mik saját bolátásom szerint is illusoriusak volnának, vagy épen az ellenkező eredményre vezetnének; és ennélfogva egyes egyedül ama veszélyekre szegezve szemeimet, melyek hazánk reconstitutiójának bármi halasztásá-

val önnön magunkat minden bizonynyal érendenek: nemcsak elismerem a tényleget, hogy a magyar hadseregnek különválasztása a monarchia belső biztonságát ez idő szerint kockáztatná; hanem a história biztos szálaiból szőtt elmélkedéseim irányát követve, és ama morális erőre támaszkodva, melyet a joggal karöltve járó méltanyosság, a becsületet mindenha respectáló igazlelkűség, de mindennek felett: a meg nem másítható viszonyokból folyó, és ezért az anyagi erők összeütközésének kétséges sikerétől független, mért a győző felett, ép úgy, mint a legyőzöttet átkaroló, általa — mint azt jelen épenséggel védtelen helyzetünk a legvilágosabban tanúsítja — soha végkép le nem zárható érdekszövődöttség, nekünk a célra nyújthat, hogy közjogi önállásunkat a jövőben ép úgy, mint a múltban külön hadügy nélkül is megóvhasuk: elfogadom a monarchia integritásának kultámadás ellenébeni megvédésére szükségesnek állított ama hadügyi közösséget, vagyis a rendes hadseregnek ama szervezeti egységét, mely 1848-ig, és pedig indokolt véleményem szerint, nem minden jogsálgal nélkül fennállott.

Felhívjam-e Önök figyelmét különösen arra, hogy az ilymód körülirt hadügyi közösség korlátain belől tág tér nyílik a mindkét részről meg felelő arányban ugyan, de különböző modalitások mellett kiállitható és eltartható hadilleték meghatározására; és régibb és újabb törvényeink által biztosított mindazon speciális kikötéseink érvényesítésére, melyek a rendes hadsereg szervezeti egységével jelenleg és ezentul ép úgy, mint 1848 előtt, összeegyeztethetők?

Nagyon is idő előtti volna e tárgy körül bővebb fejtegetésekbe bocsátkoznom; mert a közös ügyek részleteinek tüzetes megvitatása okszerűen csak is a kölcsönös értekezés további feladata lehet; csupán amaz axiómát és hitemet kívántam még e helyütt kifejezni; hogy a bizalom csak bizalmat szülhet; és hogy mi azt ápolva, saját nemzeti érdekeinknek aligha nem szilárdabb támaszt fogtunk szerezni, ha a gravamenek elavult fegyvertárát, mivel atyáink régi alkotmányok düledező bástyáit sükeresen védegetni kényszerültek, a szabadelvűség ama vértjével felcserélendjük, melyet a horror vacui a tulajsigázott adózástól, s a status erejének béke idejében kimerítésétől való ösztönszerű visszarettenés, az újabb kornak felvilágosodott szelleme és minden mivelt népnek, már azért is, mert mivelt, vele született nemes iránya — valljuk be uraim! — nem csupán a mi mellünk fölé övedzett!

Hátra van még, hogy az előadásom folytán közösekül kijelelt ügyek legczélszerűbb kezelése és az iránt ejtsek néhány szót: lehet-e? és minő modalitások mellett kell, hogy gyakoroltassék azon alkotmányos ellenőrzés, melyet e részben mindkét fél, különböző alapokon ugyan, de méltán követel?

Az elsőt illetőleg: nem tartom részünkről megegyezhetőnek az állítást, hogy a státusadósságok törlesztésére, pénzviszonyaink rendezésére, a külkereskedelmi politikára, valamint az internacionális forgalom érdekei által igényelt vállalatok kölcsönös biztosítás vagy segélyzés, utjáni létesítésére vonatkozó ügyek elágazása, az anyagi élet rögtöni változásaitól függő, a kedvező pillanat azonnali felhasználását követelő minőségre, sürgetős volta a bizonytalan időszakokra való relegálást, a két kormány, két országgyűlés közti alkudozás késedelmét és kétséges kimenetét meg nem tűri; a miért is azok ép oly folytonos, bármelyik fél által meg nem szakítható közös kezelést feltételeznek, mint a birodalmi kül- és hadügy.

Ama tapasztalás, melyet a Bismarkféle régimenek a budget megszavazása tárgyában felállított eredeti theoriája nyújt, egymaga is elegendő annak bebizonyítására, hogy a közös kezelésnek alkotmányos ellenőrzése, ha általa hatást gyakorolni, a budget nélküli kormányzásra vezető szirteket megelőzni s a közkormányzat felelőségének nem kibuvó ajtót, hanem tág kaput nyitni nem kívánunk — ismét csak közös lehet. Azok előtt tehát, kik e tekintetben a közösséget minden áron kikerülni óhajtják, de egyuttal a kellő mértékre reducálendő birodalmi érdekek biztosításának szükségét, méltányosságát elismerik, nem marad egyéb fenn, mint plus minusz visszatérni ama personális kapcsolatra, mely közjogi önállásunkat szinteg a leghivebben képviseli ugyan, de alkotmányos befolyásunkat épen az államélet legmagasabb ágazataiban a zerus színvonalára le is szállítja.

Minden szerénységem mellett kecségtetem magamat, hogy előadásom által, ha egyebet nem, annyit talán csak képes voltam föltüntetni, hogy én a valóban nehéz tactikai helyzet egyedüli kulcsául, mint hasonlítani merém, várnégyszögeül Magyarországnak, mint a Sz. István koronájához tartozó országok összegének, a császári korona alatt egyesített örökös tartományok irányábani coordinatióját, s az ebből folyó állami paritásnak általam semmi részben fel nem adandó, mert bennünket majorizáltatás veszélyétől

megóvó várdáit — ezek palladiumául pedig ama közszellemet tekintem, mely e nemzet fiaiban mindig élt, és minden ármány, elnyomtatás daczára élni fog örökké! És mi, kik „megfogyva bár, de törve nem“ — büszkén mutatjuk fel a talentumot, melyet „annyi balszerencse közt, oly sok viszály után,“ pusztá kézzel, védtelen mellel megőriznünk sikerült, de a melyet az Úr nemcsak megőriznünk, de gyarapítanunk is parancsolt — mi hátrálnánk félenken fajunk magasztos missiója elől, midőn a sors kerekének lassu bár, de az előtte meghajolni nem tudó, veszteglő vagy éppen utjába szegülő velleitásokat porrá zuzó forgását megelőző Sybilla rejtélyes könyveivel, miknek egyikét 1848-ban már is elejtettük, újból megkínál, hogy azok útmutatását követve, a szabadság uralmát az egész birodalomban tartós alapokra fektetni, s ez által Európa szívébeni meggyökerezését előmozdítani segítsük? midőn szerintem csupán a körül forog a kérdés, hogy önnön magunkat a fennebb kijelelt sánccok közt az absorptió valószínűsége ellenében mentesítve, s az alkotmányos létnek általunk csak is egy nyáréj álmában birt fellegvárát a testvérnépekkel közösen ugyan, de egyenlő arányban újra megszállva, velük megosztandó jogainkban a „nil de nobis, sine nobis“ elvét a birodalmi kormányzás legfelsőbb fokozatáig érvényre juttassuk? midőn ama végső választás előtt állunk: vajjon saját szabadságunkat, hazánk közjogát, önállását, szellemi s anyagi felvirágzását s a b a d népek consortiumában tartjuk-e biztosítottabbnak, vagy a régi alapokhoz visszatérő olys államszervezetben, melynek betetőzését, bármi fényes multú dynastiának környezetében a közös ügyeket kezelő és két országgyűlés által sikerrel soha ellen nem űrizhető birodalmi ministerekben központosuló, a realitás criterionait nagyon is hiven valószínűsítő — személyes kapcsa képezi? Hisz: a mint az egy fejedelem alatt „feloszthatlan és elválthatlan“ egésszé egyesült államoknak szorosán definiált közös ügyei vannak, miknek elkülönözött kezelését a politika exigentiái meg nem engedik, azon pillanattól fogva a feltételes szövetség nem létezik közöttük, s a persónális uniónak abstract elmélete legfeljebb szövetségük tartamára vonatkozhatik, de annak tartama alatt az alkotmányos formák aegise alá helyezett közös és kölcsönös garantiák hiányában positiv előnyt nyújtani nem képes.

Én, uraim! mindenelőtt magyar, de épp azért egyuttal szabad ember, vagyis tetőtől talpig alkotmányos polgár óhajtok lenni; és mindenben a valóságnak, a praecisionak adván az elsőbbséget az általános

theoria, a concret logicának az abstractió felett: miután amannak fonalán megindulva a magyar király discretionalis hatalmából, mely a köztünk progressive alakult, habár benem vallott, de elemeiben bizony régtől fogva létező szorosabb kapcsolatot a personális unió mezével csak is álcázni vala képes, túlnyomólag szomorú multunkban semmi különös vigasztalást, a jövőben semmi alapos reményt meríteni képes nem, — sőt ellenkezőleg meggyőződve vagyok, hogy alkotmányos befolyásunk bármi feláldozásával csak is az absolut kormányzásnak, és ennek nyomain lépdelő fináncziális deroutenak alig bevágott útjait egyengetjük — magam részéről minden kétkedés nélkül a testvérnépekkel kötendő bilaterális, a pragm. sanctióban általunk elfogadott örökösödési rend tartamához szabott világosan körülírt, de mindenekfelett egyenlő és alkotmányos szövetség, s szövetségből kifolyó közös ügyek közös ellenőrzése mellett nyilatkozom, ép oly röviden, mint határozottan kijelentvén: hogy ezen ellenőrzésnek a legszigorúbban keresztülviendő állami paritásból kiindulni, a magyar alkotmánynak régi és újabbán megszerzett garantiát valósitani, és saját országgyűlésünk közvetett befolyását ama legelsőbb fokig felvinnie kelletik, melyet a kizárólag őt megteremtő törvényhozói hatalomnak nyomatékos gyakorlása megkíván, de a mely egyszersmind a birodalmi ügyek egybevágó gyors tárgyalását, fennakadás nélküli biztos kezelését lehetővé tevén: nekünk ereşben is ama jogos és egyenlő befolyást megszerezze, melynek századokon keresztül érzett hiánya képezé régi feudalis alkotmányunk ingatagságát, és okozá a birodalomnak reánk is oly súlyosan nehezedett anyagi romlását.

E kellékek egybevéve, egyéni teljes meggyőződés szerint oly combinatio által valósíthatók, mely szerint a német-szláv tartományok képviselői testületei és Magyarország gyűlése egyenlő számmal és minden üléstartamra külön megválasztott, és ép ezért nem utasított — mert az institutiók, ha részletesek és kötelezők, a két országgyűlés között alkudozás hátrányait fölülmulják; ha pedig elvek, országos kívánalmak constatálására, s a közvélemény morális határára szoritkoznak, a parlamenti életben előfordulni szokott általános discussiók, adreseviták alkalmával, sőt egyes revolutiókkal is pótolhatók — hanem: ismert politikai jellemük, évenként, tehát ugyszólván esetenként megújítandó, s ennél fogva egyénileg elég hamar visszavonható man-

datumok, s a nyilvános tárgyalás, névszerintiszavazás kezessége mellett decisiv szavazattal ellátott regnicolaris deputatiók által rendszeres érintkezésbe hozatnának; a miért is azoknak ilyszerü congressusát, és pedig ama további kikötéssel vélem elfogadhatónak, hogy az e részben alkotandó pactum conventumnak minden módosítása újabb diaetalis tractatusoktól, az imént érintett congressus határkörének minden tágitása pedig lehető legteljesebb biztonság okáért: saját országgyűlésünk fokozott többségű szavazatától tétessék függővé!

* * *

Reményelem, nem fogják Önök tőlem megtagadni ama bizonyítványt, melyet saját keblem megvesztegethetlen bírójától, lelkiismeretem bátorító szózatától már is bírok: hogy a *quid juris?* és *quid consilii?* kérdéseinek iménti fejtegetése alkalmával gondom volt ügyelni ama korlátokra, melyek betartását a nemzeti becsület és országos lét megőrzésének tekintetni egyaránt követelik; mert azt, hogy szent czélunk biztos megközelíthetése végett annyira haladni igyekeztem, a mennyire a politikai eszélyességnek nemcsak önönmagunkra, hanem a monarchia javára, s a közös trón biztonságára alkalmazott szabályai a fentebbi áthághatlan korlátokon belül haladni engedének, nyiltan bevallani semmit nem tartozkodom. Ha ez őszinte törekvésemben nem az én tehetségeim erejével, hanem nemzetem dicső tulajdonánál: józan eszénél, feltétlen hazafiságánál, s a félreismerhetlen atyai intésnél fogva, mely a körülmények kényszerítő „bizony, bizony mondom néktek“ gyanánt a magyarok Istene részéről is foglaltatik. Önök többségével, a nemzet helyeslésével majdan találkozni szerencsém leend: akkor Uraim! eljövendett az időpont, melyben Ő Főlségének legmagasb közvetítésével az örökös tartományok testvérnépeit a közös feladat előzményeinek saját részükre teljesítésére felszólítani, épen mi leendünk jogositva; mert alaptörvényeink mindazon módosításai, melyek tőlünk a birodalom hatalmi állásának, anyagi felvirágzásának biztosítása tekintetéből méltán követelhetők, általunk elvileg elfogadva: ők pedig saját — akár februári, akár octoberi jogalapuk megvédésében részünkről nemcsak nem gátolva, sőt inkább alkotmányas jogaik fejlesztésében még elő is segítve lévén — rajtuk lesz a sor: számolni önmagukkal; és szem előtt tartva a római költőnek bölcs mondatát: „*versate diu, quid ferro recusent — quid*

valeant humeri?"; szem előtt tartva különösen azt, hogy előbb utóbb, de mindenesetre beteljesülend az idő, a midőn közéletünk és irodalmunk hirneves diszének, Buda városa képviselőjének ép oly ernyedetlen, mint beható, mert mindkettőnk érdekeitől áthatott fejtegetései folytán is, Némethonnali viszonyukat, melybe beolvadni nem kívánnak, melyből kiválniok nem szabad, hacsak a birodalom európai befolyásának általunk is nem csupán méltányolt, hanem egész teljében megvédendett másik főtényezőjét megsemmisíteni nem akarják-e nagy nemzetnek pillanatnyira ugyan halaszthatói de vész nélkül soha végkép vissza nem utasítható igényeihez képest rendezniök kelletik — rajtuk állandó osztályozni kívánalmaikat, és ép úgy, mint mitevők: elválasztani a lényegeset és kivihetőt, a mellékes és mégis kivihetetlen utópiától.

Hinni akarom, hogy ők is okulva I. Lipót és II. József uralkodása alatt kísérletbe vett teljes beolvasztatásunk morális és fizikai lehetlenségén, okulva önnön törekvéseik sikertelenségén — elegendő legyőzéssel birandnak, az időközben annyira sülyedt salus publicát elvont logicájuk körmönfont következtetései fölé helyezve, és saját alkotmányuk hasonlóan közelitő revisióját előtérbe állítva: lemondani a központositott „Gross-Oesterreich“ ábrándjáról, mely sem a birodalom keletkezésének, sem jövőjének, sem alkatrészei dirimens eltéréseinek, de különösen ama Némethonnali szoros összeköttetésének soha meg nem felelhet, melyhez minket, mint reánk nézve a nyugoti civilizatio legközelebbi láncszeméhez, s török járom alóli felszabadulásnak egyik főfaktorához, a reformatio bölcsőjéhez: saját művelődésünk azon alapjain, s a hála kötelmein tul, vallásszabadságunknak — egyesített küzdelmeink eme dicső vívmányának; nemzetiségünk, alkotmányos létünk isteni nemtőjének — közös eredete, egyszersmind jelen és mindenkori érdekeink lábnyomó gravitatioja, bármi erőtetésnél hatalmasabban vonszanak.

A jövőnek titokfátyolát fellebbenteni, vagy embertársaink veséit vizsgálni nem halandók feladata; az egyet mégis mondhatom: hogy valamint keblem nem volna elég tág, befogadni a hálának végtelenségét, mit éreznék, ha legkisebb érdemem lehetne abban, hogy a méltányos kiegyezést még netán gátló akadályok mindkét részről elhárítatván, a fejedelem szivéből fakadt és — kit a szépségnek, a szellem és kedély bájainak hármasság diadéme-je

ékesít, hogy irántunki vonzalmával a multnak fájó emlékeit elhomályosítsa — szeretett Nagyasszonyunk szívében oly bűvös vizsgálagra talált bizalomnak isteni igéje a megváltást áhító népek forró áldásai közt megtcstesüljön; ha képes leendettem oda működni, hogy „szülőföldjük határa“ a közengeszteltség varázserejével újra megnyiljék ama sokat szenvedett „Hontalanok“ előtt, kik önérdéket nem, és szívüknek csupán egy cultusát: a hazáét ismerve, s a mit csak Coriolánok mellőzhetnek, a nemzet többségének szabad akarata előtt meghódolva, rongyosan bár, de öntudat és historiai multban gazdagon, a rideg számkivetés, az égető elhagyottság által meg nem tört lélek gyenge hüvelyével — talán nem épen az időközben annyira elváltozott politikai színpad emelvényére, mint inkább — övéik karjaiba, s az őket még saját bilincseiben is hön szeretni meg nem szünt közös Anyának kebelére, a honnak majd majd nyugtot adó áldott földjére visszavágyódnak; ha sikerült volna ahhoz járulnom: hogy a közéletnek bármennyire letarolt, még is mindig termékeny mezeje a benn, mint künn, egyaránt terjedő, és napról napra ritkuló jeleseink tevékenysége: a hazafiui működésnek sokoldalú, edző s az elkorcsosodásnak leghatalmasabb gátot vető pályája pedig, nagyreményü ifjuságunk mentettjövője gyanánt, mindenki előtt feltáruljon; hogy szellemi s anyagi érdekeink fejlesztését a meghasonlás szülte satnya és ferde iránytól megóvjuk; Budának ódon diszét feléleszszük, Pestnek ama világkereskedelmi jelentőséget — mire hivatva van — megszerezzük; és koronánk elszakadt gyöngyeivel Horvátországgal és Erdélylyel újra egyesülve, az egymást becsülő, egymással nemesen versenyző, a közhaza javát mégis minden verseny fölé állító népek ama dicső szövetségét valósítsuk, mely első királyunk ép annyira szent, mint hazafias lelke előtt lebegett; és „mely után buzgó imádság epedez százezerek ajakán“ — — — szintoly kevéssé bírnám irigyelni a német-szláv tartományok képviselőjében vagy Ő Főlsége tanácsában befolyással bíró elleneink helyzetét, ha azok a birodalmi centralisationnak mindencsetre sürke theorijához ragaszkodva, s az infallibilitásnak nagyon is korszerűtlen kiváltságát maguknak továbbra is arrogálva; emezek pedig félve a nyolczszázados institutiókban rejlő valódi alkotmányosság és önkormányzás promotheusi szikrájától, de félve Magyarországának ama teljes integritásától, melyet mi a monarchia belső biztonságának legfőbb garantiája gyanánt is követelünk, helyesebbnek vélnék a becsülettel kinyújtott kezét,

mely a tognak általa felfogott sarkában a kölcsönös érdekeket biztosító kiegyezés minden feltételeit, önnön bizalmatlanságunk fékezésével befoglalni gondos vala, visszautasítva, Ausztriát amaz összetartó erőttől megfosztani, melyet a magyar faj mind számára s miveltségére, mind történelmi multjára és a tudós Palacky által találatlan kiemelt földirati elhelyezésére nézve a birodalom keleti felében sem hiányzó centrifugál elemek irányában kész en nyujt! Sajnálám, mindenképen sajnálnám őket, he eddigi szerencsétlen politikájuk nyomdokain tovább haladva, csakugyan az általuk — nem kétlem, hiven — szolgálni kívánt dynastia javára vezetőül tekintenek: e nagy államot, melyet a gondviselésnek valóban csodaszzerű végzése hosszú századok lefolyása alatt megannyi ép, erőteljes, de különvált elemekből alkotott, bizonyosan nem azért, hogy benne csak is egy általa kegyelt, megóvott dynastiának fényét növelje, hanem hogy az annak uralma alatt egyesített államok összegét imponans világtörténelmi szerepre képesítse — továbbá a külsővetségek szükségének, az ambitiosus vetélytársak általi felhasználatás, végleges kijátsztatás eshetőségének; a multba visszavágyó hajlamok, s a jövő követelései közti folytonos ingadozás, előre nem mozdulhatóság veszélyeinek, s a mit legelől kell vala emlitenem: mindannyiunkat fenyegető végelszegényedés örvényének kitéve tartani! Mert kijelelve levén a mód, melylyel felséges Urunk ország-lási jelszava nemzetünk jogos és méltányos kívánalmaihoz idomítva, a: „viribus non vi, sed sponte unitis“nek sokkal hatalmasabb shiboleth-jévé, mert egyszersmind a kielégített és már ezért is leghűségesebb népek millóinak jelszavává bővíthető — az elleneink által bevallott czélokot mindenképen valószínű kiegyezés nem sikerültének, a belső decompositió előidézésének imputatiója immár nem minket, hanem kizárólag őket terhelné nem csupán saját lelkiismeretük, hanem, a mi reánk nézve még vigasztaló, az európai közvéleménynek örökké éber, s a morális kényszer ellenállhatlan sanctiójával felruházott, s ennél fogva egyedül döntő itétete előtt!

Ugyanis: a mint mi nem feledehetük szem előtt tartani, szintugy kell, hogy ők is komolyon fontolóra vegyék, hogy a nagyhatalmak eme legnagyobbikának szövetségét, melyet ez idő szerint a legmerészebb uralkodó is keresni kénytelen, a köztünk fennforgó vitában elvégre is az nyerendi el, ki kitartással párosult eszélyes engedékenysége, s a rendelkezésére álló hadseregektől nagyon is független szellemi erő helyes számbavétele által az

európai kérdések zavartalan megoldására, a világbéke tartós biztosítására irányzott derekas szándékának legvilágosabb tanuságát adandja!

A hitben élek, hogy a tárgyalás alatt levő válaszfelirati javaslat a közös ügyeknek, azok kezelésének, s a kezelés alkotmányos ellenőrzésének általam megkísérlett élesebb körvonalozását ki nem zárván, szellemében és végcéljaiban egyaránt megfelel eme közvélemény méltó várakozásának. Lelkem mélyéből osztozom tehát én is a hála és bizalom amaz érzelmeiben, a melyekkel a nemzet annak nagy nevű szerzője iránt viseltetik, azért is, mert bizton hiszi, hogy az ő böles vezérlete alatt sikerülend eljuthatnia az ígéret földjére a nélkül, hogy sarkalatos jogai csorbát szenvedjenek.

* * *

Önökthől függ, uraim! hogy imént előadott egyéni fölfogásomat — melynek érvényesítését, amennyiben az a modus procedendire nézve a válaszfeliratétól eltérő — ugyan annak részletes megvitatására fenntartanom kelletik — általános szempontokból megbírálják. Nem ajánlom ügyemet önöknek, mert az a hazának közös ügye, megelégszem, ha ítéletüket mindenek előtt e haza érdekeire alapítják, mert meg vagyok győződve, hogy azok a birodalom és közös trón érdekeivel azonosok.

Az egyedüli érdem, mire igényt tartok, az: a jelen rendkívüli fordulatra vonatkozó eszméimmal, a melyekre nézve kiki közülünk kell, hogy már is tisztában legyen önmagával, minden fenntartás és melléktekintetektől menten, elvhiányt és felszegeget — megalázkodást és elbizottságot — önzést és gyűlöletet egyaránt kerülve: u g y mint azokat eszem fogamzá, szívem helyeslé és Isten szavakba foglalni tudnom engedé — önök előtt elfejteni, az előttünk fekvő czélt, az arra vezető eszközöket biztos kézzel meghatározni, a kedvező alkalom felhasználására az utat megtörni igyekeztem; a miért is: legyen bár a padló, min állva önök türelmét oly hosszasan igénybe venni merészlém, saját mindenképen csekélyre becsült politikai jelentőségemnek emelője vagy sülyesztője; de legyen az bár virrasztó gondjaim egyedüli tárgyának: imádott hazám jövőjének egyik gyenge mentő szála, vagy az enyészte fölé borulandó sírfödélnek repedező deszkája — én, mi önön személyemet illeti: egyenlő nyugodtsággal lépek a nemzetnek, s ha az idők árja hasonló igénytelen szöszök pillanatnyi jó vagy rossz hatását kérlelhetlenül el nem törölné: magának az utó-

kornak ítélőszéke elé; mert a napi vélemények tarka vegyületén felül emelkedve érzem; hogy az ősök hű sarjához, a jelen nemzedék hazafias többségéhez, vagyis: a küzdők amaz elszánt soraihoz tartozom, kiket csupán jó indulat, elfogulatlan irány, s e kettőből önkényt fakadó ellenállhatlan meggyőződés vezérelnek, egy nagy, egy szent vállalatban és mint ilyes tévedhetek ugyan, de tévedéseim ért emberek előtti mentségre nem szorulva, a teljesített kötelesség tudatával mondhatom el a nagy Reformátornak, saját epochális missiójához képest oly remek, mert sokat mondó, és még is egyszerű, de ép ezért a jó ügy szerény közharczosához is illő szavaival:“

„Ime itt állok; másként nem tehetek; Isten engem úgy segéljen!“

DE BALLAGI GÉZA.

